

**UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
FACULTATEA DE DREPT**

TEZĂ DE DOCTORAT

- *REZUMAT* -

**Conducător științific:
Prof.univ.dr. Dana Tofan**

**Doctorand:
Ogarcă (Dinu) Cătălina Georgeta**

**București
2015**

**UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
FACULTATEA DE DREPT**

TEZĂ DE DOCTORAT

**CONTRACTUL DE CONCESIUNE ÎN ROMÂNIA.
ABORDARE COMPARATIVĂ CU ALTE STATE ALE LUMII**

REZUMAT

**Conducător științific:
Prof.univ.dr. Dana Tofan**

**Doctorand:
Ogarcă (Dinu) Cătălina Georgeta**

**București
2015**

Cuvinte-cheie: *concesiune, domeniu public, interes public, redevență, natură juridică.*

Dincolo de natura sa juridică adeseori controversată în doctrină, *concesiunea* și-a câștigat renumele de *cea mai utilizată metodă de exploatare a domeniului public de către Administrație*, prin transmiterea către particulari a unor drepturi exclusive în acest sens¹.

Atât în plan teoretic, cât și aplicativ, instituția concesiunii a avut un **parcurs evolutiv**² și a dobândit un **caracter universal** datorită prezenței sale nu doar într-un anumit sistem de drept sau în state cu un anumit specific cultural socio-juridic, ci în majoritatea statelor lumii.

Contractul de concesiune a depășit barierele spațiului și timpului, el nu aparține unei anumite epoci sau unor anumite conjuncturi economico-sociale, nu și-a încetat existența și nu a devenit anacronic.

Contractul de concesiune s-a transformat continuu, adaptându-se necesităților societății, dar păstrând o indisolubilă corelație cu noțiunile care i-au trasat întotdeauna identitatea, cum ar fi: *domeniul public, interesul public sau serviciul public.*

Cu privire la **interdisciplinaritatea** aspectelor referitoare la dreptul de proprietate publică, și implicit, a *naturii juridice a contractului de concesiune* sau a competenței jurisdicționale în această materie, studii doctrinare relevante au avut ca temei o mai veche controversă a apartenenței acestei tematici fie la dreptul civil, fie la dreptul administrativ.

Caracterul dihotomic al contractului de concesiune nu face decât să releve încă o dată dificultățile care se ivesc în găsirea fundamentului existenței unor astfel de contracte, dar mai ales, în stabilirea corectă a regimului juridic aplicabil acestora.

Notorietatea și controversele privitoare la contractul de concesiune au impus ample analize de-a lungul timpului în cadrul cărora se urmărește și încadrarea acestei cercetări doctorale. Fără a avea nici pe de parte, pretenția unei cercetări exhaustive, lucrarea de față își propune să fie totuși o abordare de pionierat în domeniul concesiunii în spațiul juridic românesc, întrucât îmbină elemente de drept administrativ național cu elemente de drept comparat, dar atinge și aspecte tangențiale inerente unei delimitări cât mai apropiate de adevăr a concesiunii, care aparțin dreptului civil, dreptului internațional privat și chiar și dreptului internațional public.

¹ René Dussault, Louis Borgeat, *Traité de droit administratif*, Presses de l'Université Laval, Quebec, 2ème édition, vol. 2, 1986, p.154.

² Dana Apostol Tofan, *Regimul juridic aplicabil concesiunii, cu specială privire asupra concesiunii bunurilor publice*, în lucrarea *Liber amicorum Nicolae Popa*, Ed.Hamangiu, București, 2009, p.171.

Această abordare a fost una *firească*, ce a decurs din natura instituției juridice a concesiunii. Astfel, pe lângă clasicele controverse privind *partea reglementară* și *partea contractuală* ale concesiunii, adăugăm cu titlu de exemplu, alte aspecte relevante: cadrul legislativ autohton fluctuant, instabil, echivoc dar și cuprinzător, doritor a furniza răspunsuri la necesitățile cazuisticii de actualitate; diversitatea tipurilor de contracte asemănătoare concesiunii sau derivate din aceasta – regăsite în diverse state ale lumii; natura juridică a dreptului de proprietate asupra bogățiilor subsolului; competența jurisdicțională plurivalentă – cu tendințe spre instanțele civile sau spre instanțele administrative.

De asemenea, *dreptul de concesiune* a fost dezbătut, inclusiv sub aspectul caracterelor sale juridice: este acesta un drept real – dezmembrământ al dreptului de proprietate publică exercitat *intuitu personae* sau este un drept personal?

Este sau nu justificată reglementarea concesiunii bunurilor din domeniul privat, alături de concesiunea bunurilor din domeniul public – care constituie regula în prezent, cel puțin sub aspectul reglementării existente? Inconsecvența legislației românești în materie și imposibilitatea adaptării sale integrale la transformările survenite (de exemplu, integrarea în spațiul european) amână răspunsul la această controversă.

Se confundă contractul de concesiune cu alte categorii de contracte, cu precădere, cu parteneriatul public-privat? Iată un alt aspect pe care îl considerăm relevant în scopul de a surprinde cât mai multe detalii cu privire la instituția juridică a concesiunii.

Cauzele care au justificat această abordare sunt multiple, iar necesitatea continuării cercetării devine indispensabilă. Acest studiu nu face decât să deschidă „cutia Pandorei”, să creeze mai multe întrebări decât răspunsuri cu pretenții de adevăr absolut, să propună linii directoare în abordări analitice ulterioare.

Însă poate cea mai relevantă motivație a elaborării acestei lucrări este trasată de **evoluția legislației europene** în domeniul *contractelor publice* și de impactul acesteia asupra contractului de concesiune și, implicit, asupra legislației naționale în domeniu. Această relevanță este mai marcantă dacă avem în vedere atât **recentele modificări ale cadrului legal european** – cât și ale perspectivei viziunii Uniunii Europene asupra concesiunii – prin intrarea în vigoare a noilor Directive 2014/23/CE privind concesiunile, 2014/24/CE privind achizițiile publice și 2014/25/CE privind serviciile comunitare.

Această nouă abordare va aduce instituția concesiunii în prim plan, întrucât aceste directive trebuie transpuse în legislația statelor membre până în primăvara anului 2016. *Care vor fi tendințele de realizare a acestei transpuneri? Se va respecta termenul stabilit? Cum se*

va respecta transpunerea? Acestea sunt întrebări care demonstrează utilitatea și actualitatea tematicii abordate.

O constantă omniprezentă în lucrare, indiferent de contractul de concesiune analizat, o reprezintă **interesul public** și semnificația sa în efectuarea lucrărilor publice, ocupațiunea domeniului public, furnizarea de servicii publice și mai ales, în stabilirea naturii juridice a concesiunii petroliere și a concesiunii miniere. În acest context, ne întrebăm dacă există o contrarietate reală între protecția interesului general și regulile concurențiale promovate de dreptul european, sau acest aparent antagonism poate fi înlocuit cu modalități eficiente de protecție a interesului public în situația încheierii unor contracte de concesiune privind exploatarea bogățiilor subsolului cu investitori privați.

Argumente ale prezenței perpetue a interesului public în contractele de concesiune încheiate se regăsesc precizate și în legislația, jurisprudența sau doctrina internațională, precum și în studii de caz ce se pot constitui în „tipare” de urmat – generate de frământări sociale și economice - fie că ne referim la state din Europa, la state din America de Sud sau la alte state îndepărtate (de exemplu, la Papua Noua Guinee).

Invocarea *interesului public* și a *suveranității statului* a reprezentat fundamentul măsurilor statale privind *renegocierea contractelor*, considerate fiind că prevalează asupra forței juridice obligatorii a acestora.

Cazul „Roșia Montană” reprezintă, în spațiul românesc, punctul aplicativ-ipotetic al noțiunilor teoretice analizate, prezentat – inclusiv prin comparație cu alte state - în încercarea de a demonstra că *luarea în considerare a interesului public* este obligatorie mai ales sub aspectul impactului pe care îl au efectele juridice ale contractului de concesiune.

De altfel, **metoda comparativă** este de esența cercetării noastre și a reprezentat un mijloc eficient pentru valorificarea din perspectivă evolutivă a concesiunii în spațiul românesc. Tododată, am urmărit o prezentare și o abordare comparativă a legislațiilor statelor cu experiență îndelungată în domeniul concesiunilor, fără a ne limita la spațiul european.

De asemenea, prezentarea asemănarilor și deosebirilor dintre diverse instituții similare aparținătoare dreptului intern și, respectiv, celui străin - de exemplu, parteneriatul public-privat, *affermage (arenda)*, emfiteoza, *production-sharing agreements* (contractele cu drept de împărțire a producției) - își propune să conducă la o reală cunoaștere și delimitare a instituției concesiunii și a specificului acesteia.

Delimitarea concesiunii de lucrări publice în raport cu alte tipuri de contracte care au ca obiect executarea de lucrări publice creează posibilitatea identificării celui mai potrivit tip de

contract aplicabil, în raport cu voința părților, dar și înțelegerii unor noțiuni foarte importante, insuficient explorate în doctrina românească.

Nu în ultimul rând, lucrarea dorește să reliefeze inconsecvențele din procesul legislativ intern și riscul creat de confuzia dintre *concesiunea de lucrări publice* și *alte tipuri de contracte având caracteristici similare*, dar și criteriile în funcție de care se stabilește „raportul de forță” între diverse tipuri de concesiuni și care anume este preeminentă în raport cu cealaltă (de exemplu, concesiunea de bunuri din domeniul public, concesiunea de lucrări publice sau concesiunea de servicii publice).

Nu de puține ori aceasta implică o „*întoarcere la origini*”, o aplecare asupra cazuisticii și conjuncturii apariției unor instituții conexe pe care s-a construit ulterior eșafodajul concesiunii: *domeniul public, domeniul privat, serviciul public, interesul general, lucrarea publică, rezultatul lucrării publice*. Tocmai de aceea, amintirea unor idei filosofice născute și cultivate în perioada Revoluției franceze și nu numai (Robespierre, Volney, Hegel) contribuie la umanizarea unei instituții destul de tehnicizate, cum a devenit concesiunea.

Legislația și jurisprudența europeană reprezintă corolarul caracteristicilor concesiunii, precum și a condițiilor de delimitare a acesteia în funcție de obiectul exploatării, dar și a procedurii care trebuie desfășurată pentru atribuirea în concesiune. Din păcate, diferențele dintre legislația internă și cea europeană sunt notabile, pe de-o parte din cauza unor adăugiri la legislația europeană care se regăsesc nejustificat în legislația internă, iar pe de altă parte, din cauza absenței din legislația internă a unor reglementări din spațiul european.

Metoda istorică a fost folosită pentru a evidenția atât parcursul legislativ european cât și regimul juridic al elementelor ce compun contractul de concesiune, regăsite atât în România cât și în alte state din lume.

Metoda sociologică o considerăm de mare importanță pentru a determina contextul în care regimul juridic a urmat un anumit parcurs, care au fost cauzele care au determinat dezvoltarea unor teorii doctrinare și care au fost consecințele acestora în reglementările legale. Astfel, de exemplu, regimul comunist din România nu a utilizat noțiunea de *domeniu public* și, în consecință, nu s-a raportat vreodată la distincția dintre proprietatea publică și proprietatea privată; regimul legal aplicabil bogățiilor subsolului a fost reflecția din perioada interbelică a politicii „*prin noi înșine*” care a instituit naționalizarea resurselor naturale și îndepărtarea companiilor străine de a mai exploata petrol fără participare românească; piața unică europeană a generat aplicarea unor proceduri de atribuire concurențiale referitoare la concesiune etc.

Lucrarea este structurată în patru capitole principale, și anume: 1. „*Concesiunea bunurilor domeniului public și a bunurilor domeniului privat*”; 2. „*Concesiunea lucrărilor publice*”; 3. „*Concesiunea serviciilor publice*”; 4. „*Concesiunea reglementată de legi speciale. Concesiunea petrolieră și concesiunea minieră*”, fiecare dintre acestea cuprinzând secțiuni și paragrafe prin care se delimitează cât mai clar, aspectele analizate.

Structura întregii cercetări științifice întreprinse a fost gândită de o manieră care să cuprindă cele mai importante aspecte aplicative în materia concesiunii, din perspectiva celor patru categorii semnificative mai sus enunțate.

Capitolul I este intitulat „Concesiunea bunurilor domeniului public și a bunurilor domeniului privat” și analizează mai multe aspecte dintre care exemplificăm: originile noțiunii de *concesiune a unui bun public*, natura juridică a contractului de concesiune, evoluția legislației românești și străine în materie, domeniul de aplicare a contractului de concesiune de bunuri proprietate publică, obiectul concesiunii de bunuri proprietate privată, dar și concesiunea forestieră - specie a contractului de concesiune de bunuri proprietate publică.

Însăși identitatea dreptului de concesiune s-a creat în urma căutării unei „formule” de exploatare a bunurilor care sunt supuse inalienabilității și care, astfel, nu pot fi apropiate. Considerăm că natura juridică a contractului de concesiune este strâns legată de distincția dintre domeniul public și domeniul privat, derivând din aceasta.

Teoria interesului general, susținută de autorii clasici ai doctrinei franceze precum Maurice Hauriou, Roger Bonnard³, și respectiv, **teoria serviciului public**, promovată de Leon Duguit⁴ au avut un rol determinant în consolidarea identității dreptului de concesiune, sub aspectul necesității și respectiv al naturii sale juridice.

Potrivit primei teorii menționate, *domeniul administrativ este împărțit în două categorii: domeniul public și domeniul privat*⁵, domeniul public fiind afectat interesului general. Întrucât bunurile domeniului public urmează un regim exorbitant dreptului comun, acestea sunt considerate inalienabile și imprescriptibile, iar, ca urmare, concesiunea este distinctă de dreptul de proprietate, provenind din nevoia de a simplifica exploatarea utilităților economice, a resurselor naturale considerate ca un bun, ca o bogăție colectivă.

³ Pentru detalii, Maurice Hauriou, *Précis de droit administratif*, Sirey, Paris, 1927; Roger Bonnard, *Précis de droit administratif*, R.Pichon et R.Durand-Anzias, Administrateurs, 2ème Edition, 1940.

⁴ Pentru detalii, Leon Duguit, *Traité de droit constitutionnel*, vol. 3, Paris, 1923.

⁵ Erast Diti Tarangul, *Tratat de drept administrativ*, Ed. Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1944, p.355.

Potrivit celei de-a doua teorii, *teoria serviciului public*, fundamentul însuși al domeniului public este ideea de afectare la un serviciu public⁶. Pe de altă parte, domeniul privat nu este supus unui cadru legal special, întrucât bunurile care îl formează nu sunt afectate folosinței generale, uzului tuturor.

Inițial, *inalienabilitatea* a stat la baza susținerii din doctrina franceză conform căreia administrația nu poate fi proprietar al domeniului public, iar bunurile din domeniul public nu pot face obiectul dreptului de proprietate. Astfel, Henry Berthélémy susținea teza imposibilității juridice de apropiere a bunurilor din domeniul public. Ideea a fost preluată ulterior și în doctrina română⁷.

Dimpotrivă, doctrina majoritară franceză, dominată de reprezentanți ai dreptului civil, a recunoscut administrației un drept de proprietate asupra domeniului public, tocmai în temeiul inalienabilității sale și a adoptării *criteriului afectării uzului tuturor*.

În țara noastră, *inalienabilității domeniului public* i-a fost recunoscut un caracter relativ, încă din perioada interbelică și s-a admis că anumite bunuri imobile pot face obiectul concesiunii, permisiunii sau ocupării temporare, pornind de la principiul afectării lor uzului tuturor, dar numai în scopul afectat⁸.

În doctrina românească, s-a conturat *teoria serviciului public*, conform căreia domeniul public conține toate bunurile afectate unui serviciu public⁹, iar interesul public general este subsumat noțiunii de serviciu public, ca element esențial al acestuia.

De aici, a rezultat faptul că este de esență contractului de concesiune ca întreprinderea concesionară să gereze un serviciu public¹⁰.

Cea de-a doua teorie, *teoria interesului general*, a fost fundamentată pe afectarea bunurilor din domeniul public unui *interes general* căruia îi corespunde, așa cum am menționat anterior, un „regim juridic special exorbitant”¹¹. Pornind de la aceste distincții însușite de doctrina română încă din perioada antebelică, a rezultat natura juridică administrativă a contractului de concesiune a bunurilor din domeniul public, care prelua

⁶ Liviu Giurgiu, *Considerații în legătură cu domeniul public*, Revista Dreptul nr.8/1995, p.34-42.

⁷ Erast Diti Tarangul, *op.cit.*, p.358; Hamangiu, Constantin; Rosetti-Bălănescu; Băicoianu Alexandru, *Tratat de drept civil român*, vol.II, Ed.All Beck, București, 2002, p.150.

⁸ Erast Diti Tarangul, *op.cit.*, p.366.

⁹ Constantin Rarincescu, *Drept administrativ*, Ed.Emil Stănescu, București, 1926-1927, p.143.

¹⁰ Constantin Rarincescu, *Teoria serviciului public*, Ed.Cursurilor litografiate, București, 1941, p.199.

¹¹ Erast Diti Tarangul, *op.cit.*, p.359; Paul Negulescu, *Drept administrativ*, vol.I, ed.a-II-a, Ed.Gutenberg, București, 1906, p.305.

asupra caracterului său civil sau comercial, tocmai având în vedere interesul general întotdeauna prioritar față de interesul privat al concesionarului¹².

În perioada postdecembristă, *existența distincției dintre domeniul public și domeniul privat* a devenit incontestabilă, însă atitudinea permisivă a exercitării dreptului de concesiune asupra bunurilor din domeniul privat, și deci, nu numai asupra bunurilor din domeniul public, a dat naștere și apoi a amplificat o stare de confuzie alimentată de un cadru legal deficitar, așa cum va rezulta din cele ce urmează.

În doctrina românească a anilor 90, a fost subliniat faptul că recunoașterea afectării bunurilor din domeniul public unui serviciu public sau afectării utilității publice¹³ - spre deosebire de bunurile din domeniul privat, am spune noi - nuanțează importanța distincției dintre domeniul public și domeniul privat, mai ales sub aspectul limitelor obiectului concesiunii.

Este necesară, având în vedere parcursul evolutiv al legislației românești în materie, găsirea unui cadru legal adecvat reglementării concesiunii bunurilor din domeniul privat sau este indicată suprimarea acesteia și substituirea sa cu pârghii mai adecvate, cum ar fi, spre exemplu, închirierea?

Rămâne astfel concesiunea apanajul exclusiv al bunurilor din domeniul public? Vom încerca în cele ce urmează să identificăm și să analizăm dificultățile care caracterizează și în prezent legislația românească în ceea ce privește corelația domeniu public-domeniu privat, dar și instituția juridică a concesiunii.

Întrucât cercetarea de față se referă atât la concesiunea bunurilor proprietate publică, cât și a celor proprietate privată, am considerat că demersul nostru nu poate continua fără a analiza mai întâi importanța **interesului public ca un criteriu esențial al contractelor de concesiune**.

În ceea ce privește bunurile din domeniul public, acestora li se aplică *un regim juridic exorbitant, derogatoriu de la dreptul comun*, datorită interesului public care se dorește a fi satisfăcut prin utilizarea acestora¹⁴. Ca urmare, exploatarea unor astfel de bunuri nu poate face abstracție de interesul public – devenit element central al concesiunii, regăsit *sine qua*

¹² Idem, p.368; Paul Negulescu, *op.cit.*, p.282; Paul Negulescu, *Tratat de drept administrativ*, București, Ed.Gutenberg, 1903-1904, p.14.

¹³ Dana Apostol Tofan, *op.cit.*, p.90; Antonie Iorgovan, *op.cit.*, p.125; Ion Filipescu, *Domeniul public și privat al statului și al unităților administrativ-teritoriale*, Revista Dreptul nr.5-6/1994, p.77-79; Acest din urmă autor menționează distincția dintre afectarea bunului pentru uzul direct al publicului și afectarea unui serviciu public.

¹⁴ Dana Apostol Tofan, *Regimul juridic aplicabil proprietății publice. Implicații în activitatea autorităților administrației publice*, Analele Universității București, seria Drept, nr.2012-I, Ed.C.H.Beck, București, p.13.

non în conținutul contractului de concesiune și luat în considerare, în permanență, pentru conturarea scopului încheierii lui.

Privită *lato sensu*, concesiunea este o *formă de gestiune a serviciului public*, și, în consecință, a interesului general, la care se raportează indisolubil noțiunea de serviciu public. Consecința logică a silogismului creat, este aceea că întotdeauna contractul de concesiune trebuie încheiat în interes public. Doar astfel poate fi aplicat principiul echilibrului dintre interesul general și dorința particularului de a obține beneficii¹⁵.

Contractul de concesiune care nu are în vedere respectarea interesului public, la momentul încheierii sale, nu își produce efecte juridice. Astfel, în jurisprudență s-a adoptat sancțiunea *nulității contractului de concesiune*¹⁶, iar în doctrină s-a susținut chiar intervenția sancțiunii inexistenței actului juridic, atunci când „agenții persoanei administrative iau o măsură de domeniul vieții private care depășește sfera interesului public”¹⁷.

Bunurile proprietate publică nu trebuie confundate însă cu „*bunurile de interes public*”, acestea din urmă putând face parte atât din domeniul public, cât și din domeniul privat al statului sau al unităților administrativ-teritoriale, dar și din proprietatea privată a unor particulari. Astfel, bunurile de interes public au fost definite ca fiind acele bunuri „care au menirea de a fi folosite în cadrul unei activități care interesează toți membrii societății, deși nu pot fi folosite de orice persoană, spre exemplu, terenurile pe care sunt amplasate școli, biblioteci, teatre, muzee”¹⁸.

În urma analizării legislației românești, atât din punct de vedere istoric, cât și a reglementărilor în vigoare, în opinia noastră, instituția concesiunii nu poate să mai constituie o modalitate de punere în valoare a bunurilor proprietate privată a statului sau a unităților administrativ-teritoriale. Sesizăm în acest sens, și tendințele legislației care a fost elaborată și a intrat în vigoare ulterior O.U.G.nr.54/2006, printre care cel mai grăitor exemplu este Codul civil român în vigoare, la ale cărui dispoziții în materie ne-am referit deja în secțiunea referitoare la cadrul legal aplicabil bunurilor din domeniul public. De asemenea, subliniem încă o dată faptul că, potrivit art.136 alin.(4) din Constituția României, concesiunea are ca

¹⁵ Dana Apostol Tofan, *Le Partenariat public-privé*, Analele Universității București, Seria Drept, nr.II/2005, p.51. Deși obiectul studiului îl formează parteneriatul public-privat, ne permitem o extrapolare la domeniul concesiunii bunurilor proprietate publică, pentru a veni în sprijinul ideii necesității menținerii concesiunii exclusiv cu privire la bunurile proprietate publică, nu și privată.

¹⁶ Aceeași concluzie, dar pe un alt raționament, se desprinde din Decizia nr.1247/24.05.2000 a Curții de Apel Cluj, Secția civilă, conform căreia a fost pronunțată nulitatea parțială a contractului de concesiune sub regimul Legii nr.50/1991, prin care concedentul nu a respectat destinația de drum public a unui teren și a concesionat o parte din el în interes privat. În acest sens, Cătălin Silviu Săraru, *Discuții în legătură cu inexistența și nulitatea contractelor administrative*, Revista Dreptul nr.6/2008, p.148.

¹⁷ Cătălin Silviu Săraru, *loc.cit.*, p.146.

¹⁸ Rodica Narcisa Petrescu, *Drept administrativ*, Ed.Hamangiu, București, 2009, p.256.

obiect bunuri proprietate publică, iar potrivit art.866 din Codul civil român, concesiunea este un drept real corespunzător proprietății publice.

În ceea ce privește concesiunea forestieră, apreciem că dreptul românesc o asimilează concesiunii de bunuri proprietate publică, dar pe care o reglementează însă printr-un act normativ special, având în vedere regimul derogatoriu, al fondului forestier proprietate publică.

Asimilarea concesiunii forestiere unei concesiuni de servicii publice ni se pare oportună în contextul obligativității executării unei activități de management de sustenabilitate forestieră, care este necesară mai ales datorită perioadei în principiu îndelungate a contractului. Astfel, în ceea ce privește concesiunea de păduri tropicale, este promovată remodelarea contractului prin încorporarea produselor nou forestiere și a valorilor de protecție a mediului, dar și a *beneficiilor* comunității care trăiește de pe urma pădurii.

Cel de-al doilea capitol, intitulat „*Concesiunea lucrărilor publice*”, pune în discuție cele mai relevante aspecte referitoare la această categorie contractuală, pornind de la delimitarea noțiunii de *lucrare publică*, și continuând cu analiza *riscului* - criteriu principal de delimitare a contractului de concesiune de lucrări publice.

Un segment important al acestui capitol îl reprezintă *compararea contractului de concesiune de lucrări publice cu alte categorii similare de contracte administrative*, cum ar fi: contractul de închiriere emfiteotică, societatea de economie mixtă, contractul de achiziție publică, regia, și, în special, parteneriatul public-privat.

Dinamica investițiilor și a economiei în general, a condus atât la „diversificarea și specializarea izvoarelor dreptului contractelor publice, cât și la o practică a acțiunilor formulate de către terți sau de către părți”¹⁹, acestea generând, la rândul lor, „o complexitate și o insecuritate juridică”.

Această tendință se remarcă nu numai în dreptul francez, ci și în dreptul străin, privit ca o însumare a reglementării diverselor categorii de contracte administrative, și se reflectă și în legislația românească.

În contextul integrării în Uniunea Europeană, considerăm că este necesară cunoașterea modelelor contractuale similare concesiunii de lucrări publice din dreptul altor state. De asemenea, în contextul globalizării economice, cunoașterea trăsăturilor acestor contracte

¹⁹ Jean-Marc Sauvé, *L'actualité du contentieux des contrats publics*, discours din data de 27 iunie 2014, accesat la <http://www.conseil-etat.fr/Actualites/Discours-Interventions/L-actualite-du-contentieux-des-contrats-publics>, în data de 1 martie 2015.

trebuie să depășească granițele spațiului european, întrucât tendința va fi aceea de stabilire a unor contracte-cadru în care se vor regăsi cele mai importante dintre acestea.

Toate categoriile de contracte enumerate, deși se diferențiază sub anumite aspecte, uneori destul de dificil de identificat, au în comun faptul că sunt contracte administrative, acte de gestiune publică.

De aceea, în scopul identificării specificului și relevanței categoriilor de contracte administrative/publice care se aseamănă, uneori până la confuzie, dar care se și delimitează de concesiunea de lucrări publice, am realizat o sinteză a acestor contracte.

Această analiză are relevanță în alegerea contractului celui mai adecvat satisfacerii interesului public și unei cât mai eficiente gestionări a bunului public, în concordanță cu respectarea noului *principiu al libertății administrative a autorităților publice*, reglementat de art.2 din Directiva 23/2014/EC. Potrivit acestui principiu – pe care îl considerăm inspirat din principiul libertății contractuale din dreptul civil, dar adaptat specificului contractului administrativ (public) - autoritățile au libertatea de a decide cea mai bună variantă de administrare a executării lucrărilor.

Particularizând, am putea considera că, potrivit actualei reglementări, contractul de PPP are o natură „cameleonică”, putând lua fie forma achiziției publice, fie forma concesiunii. Însă, potrivit art.10 din Legea nr.178/2010, nu fac obiectul legii, contractele de concesiune de lucrări publice și concesiunea de servicii, reglementate de O.U.G. nr.34/2006, precum și contractele de concesiune de bunuri proprietate publică. În consecință, orice similitudine sau asimilare a contractului de concesiune de lucrări publice, parteneriatului public-privat sau invers este exclusă.

Prin interpretarea logică a dispozițiilor legale în vigoare privind PPP, rezultă că această categorie de contracte poate fi clasificată eventual ca aparținătoare contractelor de achiziție publică. S-a considerat că apartenența contractului PPP, categoriei contractelor de achiziție publică rezultă și din dispozițiile art.40 din Legea nr.178/2010, potrivit cărora autoritatea de supraveghere competentă în materia achizițiilor publice își extinde competențele și asupra PPP.

Inițial, ipoteza subsumării PPP contractului de achiziție publică de lucrări nu era susținută de o identitate între procedura de atribuire a contractului PPP reglementată de Legea nr.178/2010 și procedura de atribuire a contractului de achiziție publică de lucrări reglementată de O.U.G.nr.34/2006. De asemenea, Legea nr.178/2010 conține alte proceduri de licitație publică decât cele pe care le găsim în materia concesiunilor, iar, în forma sa inițială, atribuirea PPP se axa pe *procedura negocierii*.

Prin modificările și completările aduse legii prin Ordonanța de urgență a Guvernului nr.86/2011²⁰, art.18 însă a fost complet modificat în sensul că a permis atribuirea contractelor de parteneriat prin procedura deschisă sau procedura de dialog competitiv, conform condițiilor definite de lege.

În sens contrar asimilării contractului de PPP, contractului de achiziție publică, s-a exprimat Guvernul român, așa cum rezultă și din Decizia Curții Constituționale nr.390/2014 referitoare la obiecția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.38 alin.(1) și art.42 din Legea privind PPP. Astfel, potrivit pct.35 din decizia menționată, Curtea Constituțională a reținut punctul de vedere al Guvernului, potrivit căruia PPP nu intră în sfera contractului de achiziție publică, ci în sfera contractului de concesiune, însă a apreciat că trimiterea la dispozițiile legii este una eronată, fiind invocată O.U.G.nr.54/2006 și nu legea cadru O.U.G.nr.34/2006.

Diferența dintre cele două categorii de contracte se stabilește pe planul distribuirii riscurilor. Astfel, dacă în cazul concesiunii, riscul preponderent este al concesionarului, în cazul PPP, riscul este distribuit proporțional și echitabil între partenerul public și cel privat, în funcție de participarea în proiect a partenerului public, sub forma exclusivă a aportului în natură [art.4 lit.f)].

În Franța, de exemplu, *costurile și riscurile* sunt doi factori care conduc la preferarea contractului de parteneriat, în detrimentul concesiunii. Riscurile sunt împărțite între operatorul privat și stat, spre deosebire de concesiune, iar costurile sunt reduse prin garanții, refinanțare și asigurare specifice dreptului privat, inclusiv o remunerare directă a investitorului de către stat.

În concluzie, în dreptul francez s-a menționat aserțiunea potrivit căreia concesiunea cunoaște declinul față de alte tipuri de contracte, întrucât, în timp ce contractul PPP permite împărțirea riscurilor între autoritatea publică și investitorul privat, concesiunea este recunoscută pentru transferarea riscurilor în contul concesionarului. Acest aspect susținut îl considerăm nefundamentat, în contextul unei iminente transpuneri a Directivei 2014/23/CE privind concesiunea, în dreptul statelor membre UE, și implicit al Franței.

Referitor la *procedura de atribuire a contractului de concesiune de lucrări publice*, am analizat cadrul legal european privind concesiunea de lucrări publice, cadrul legal național privind atribuirea contractului de concesiune de lucrări publice, dar și aspecte succinte din dreptul altor state.

²⁰ Publicată în Monitorul Oficial al României nr.729 din 17 octombrie 2011.

În plan european, fie că ne referim la Tratatul de la Roma (1957) sau la subsecventele Tratatate de la Maastricht (1992), Amsterdam (1999), Nisa (2000) sau Lisabona (2009), niciunul nu conține reglementări privind *contractele publice* și, cu atât mai puțin privind *contractul de concesiune*. Cu toate acestea, este de netăgăduit că principiile generale conținute în Tratatatele CEE „afectează contractele publice dincolo de limitele definite de directivele ulterioare ale contractelor publice”²¹, iar legislația secundară, reprezentată de directive, a fost adoptată în temeiul legislației primare, reprezentate de tratate, potrivit art.95 EC, în prezent art.114 TFUE.

*Directiva 71/305/CEE privind coordonarea procedurilor de atribuire a contractelor de lucrări publice*²² a fost primul act normativ care aducea reglementări speciale în materia concesiunilor de lucrări publice, urmată de *Directiva 93/37/CEE din 14 iunie 1993 privind coordonarea procedurilor de atribuire a contractelor de lucrări publice*²³. Acesta a fost abrogată prin *Directiva 2004/18/CE privind coordonarea procedurilor de atribuire a contractelor de achiziții publice de lucrări, de bunuri și de servicii*, care a fost transpusă în legislația românească, împreună cu *Directiva 2004/17/CE privind coordonarea procedurilor de atribuire a contractelor de achiziții în sectoarele apei, energiei, transporturilor și serviciilor poștale*, prin *Ordonanța de urgență a Guvernului nr.34/2006* și prin *Normele metodologice de aplicare a prevederilor referitoare la atribuirea contractelor de achiziție publică din cuprinsul menționatei ordonanțe aprobate prin Hotărârea de Guvern nr.925/2006*²⁴.

*Directiva 89/665/CEE a Consiliului din 31 decembrie 1989 pentru coordonarea actelor cu putere de lege și a actelor administrative privind aplicarea pocedurilor care vizează căile de atac atribuite contractelor de achiziție publică de produse și a contractelor publice de lucrări*²⁵ a suferit modificări aduse prin art.46 al Directivei 2014/24/CE, însă rămâne în vigoare și se aplică inclusiv contractelor de concesiune de lucrări așa cum acestea sunt reglementate de directiva de mai sus. Modificări au fost aduse, tot prin art.46, și *Directivei 92/13/CEE*²⁶ *pentru coordonarea actelor cu putere de lege și a actelor administrative referitoare la aplicarea normelor comunitare cu privire la procedurile de achiziții publice ale entităților care desfășoară activități în sectoarele apei, energiei, transporturilor și*

²¹ CJUE, cauza C-324/98, *Telaustria Verlags GmbH*, hotărâre din 7 decembrie 2000, ECR 2000, I-10770.

²² JO L 185, 16/08/1971, p.5.

²³ JO L 199, 09/08/1993, p.0054-0083.

²⁴ Publicate în Monitorul Oficial al României nr.625 din 20 iulie 2006.

²⁵ JO L 395, 30.12.1989, p.33.

²⁶ Directivele 92/13/CEE și 89/665/CEE au fost amendate de *Directiva 2007/66/CE* în ceea ce privește ameliorarea eficacității căilor de atac în materie de atribuire a contractelor de achiziții publice, JO L 335, 20.12.2007, p.31-46.

telecomunicațiilor²⁷, scopul fiind cel al asigurării „protecției jurisdicționale adecvate a candidaților și a ofertanților în cadrul procedurii de atribuire a concesiunii, precum și pentru a asigura punerea în aplicare efectivă a normelor directivei”²⁸.

În ceea ce privește cadrul legal național, sediul materiei contractelor de concesiune de lucrări publice, îl constituie în prezent, Ordonanța de urgență a Guvernului nr.34/2006, cu modificările și completările ulterioare. Acest act normativ, deși amplu, reglementează contractul de concesiune de lucrări publice doar în Capitolul VII, art.217-225.

În consecință, Guvernul a emis *Normele de aplicare a prevederilor referitoare la atribuirea contractelor de concesiune de lucrări publice și a contractelor de concesiune de servicii prevăzute în Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 34/2006 privind atribuirea contractelor de achiziție publică, a contractelor de concesiune de lucrări publice și a contractelor de concesiune de servicii*, aprobate prin *Hotărârea de Guvern nr.71/2007*²⁹.

Normele detaliază aspecte cu privire la delimitarea noțiunii de concesiune față de noțiunea de achiziție publică, cu privire la durata contractului, dar și cu privire la procedura de atribuire a concesiunii de lucrări publice, cu câteva trimiteri spre anumite prevederi ale O.U.G.nr.34/2006.

Elaborarea documentației de atribuire a contractelor de concesiune de lucrări publice se realizează în conformitate cu prevederile art.33, paragrafelor 2-5 din secțiunea a 2-a a capitolului V, secțiunilor 2-5 ale capitolului III din O.U.G. nr.34/2006.

Premergător analizării îndeplinirii criteriilor de atribuire a contractului, se analizează ofertele, în baza unor criterii de calificare și selecție prestabilite. Deci, criteriile de atribuire nu se confundă cu criteriile de calificare, primele fiind raportate doar la ofertanții selectați.

Criteriile de calificare și selecție sunt reglementate în art.176 din O.U.G.nr.34/2006 și în art.17 din Normele de aplicare a O.U.G.nr.34/2006, aprobate prin H.G.nr.71/2007, detaliată în art.7 din Normele de aplicare a O.U.G.nr.34/2006, aprobate prin H.G.nr.925/2006: „Autoritatea contractantă are dreptul de a aplica criteriile de calificare și selecție referitoare numai la: a) situația personală a candidatului sau ofertantului; b) capacitatea de exercitare a activității profesionale; c) situația economică și financiară; d) capacitatea tehnică și/sau profesională; e) standarde de asigurare a calității; f) standarde de protecție a mediului”.

Potrivit art.18 alin.(2) din Normele de aplicare la O.U.G.nr.34/2006, aprobate prin H.G.nr.71/2007, criteriile de atribuire se pot referi, după caz, la: a) nivelul tarifelor de

²⁷ JO L 76, 23.03.1992, p.14. Directiva 92/13/CEE a fost transpusă în legislația românească prin aceeași O.U.G. nr.34/2006.

²⁸ Pct.81 din Preambulul Directivei 2014/23/CE.

²⁹ Publicată în Monitorul Oficial al României nr.98 din 8 februarie 2007.

utilizare plătitibile de către beneficiarii finali; b) nivelul redevenței; c) gradul de preluare a riscului de către concesionar; d) planurile de finanțare și dezvoltare prezentate; e) nivelul calitativ, tehnic și funcțional al soluțiilor tehnice propuse; f) modul de asigurare a protecției mediului; g) modul de rezolvare a unor probleme sociale; h) termenele de realizare a unor investiții; i) durata concesiunii.

Potrivit art.39 din Normele de aplicare aprobate prin H.G.nr.71/2007, coroborat cu prevederile art.200 din O.U.G.nr.34/2006, oferta câștigătoare va fi stabilită dintre ofertele admisibile, „pe baza criteriului de atribuire precizat în invitația de participare/anunțul de participare și în documentația de atribuire”. Prevederile O.U.G.nr.34/2006 reglementează însă doar criteriul de atribuire pentru contractul de achiziție publică. Astfel, conform art.199 din O.U.G.nr.34/2006, *criteriul de atribuire a contractului de achiziție publică* poate fi oferta cea mai avantajoasă din punct de vedere economic sau, în mod exclusiv, prețul cel mai scăzut. Aceste criterii de atribuire alternativă nu se pot aplica și contractului de concesiune de lucrări publice sau de servicii, întrucât noțiunea de *preț* nu este specifică acestei ultime categorii de contracte menționate. Atribuirea contractului de concesiune de lucrări publice presupune însă respectarea dreptului autorității contractante de a solicita concesionarului să atribuie unor terți, prin contracte, minim 30% din valoarea totală a lucrărilor care fac obiectul concesiunii.

În acest context, considerăm important să subliniem diferența de regim juridic dintre *subconcesiune* și *subcontractare*. Așa cum am arătat, legea prevede criteriul obligatoriu al subcontractării de către concesionar a minim 30% din valoarea totală a lucrărilor. Aceasta înseamnă că vor fi încheiate contracte de achiziție publică, potrivit unei proceduri speciale reglementate tot de către O.U.G.nr.34/2006. Pe de altă parte, dreptul de exploatare are caracter *intuitu personae* și nu poate forma obiectul subconcesiunii. Deci, subconcesiunea are caracter excepțional și este condiționată de voința expresă a concedentului.

Observăm că legiuitorul a reglementat diferit procedura de atribuire pentru fiecare tip de contract, fie achiziție publică, fie concesiune, fie parteneriat. Inconsecvența abordării acestor categorii de contracte a fost determinată de absența unei viziuni creatoare cu privire la un cadru legislativ unitar, de absența unei codificări în materia contractelor administrative într-un act normativ complex, de elaborarea și intrarea în vigoare a legislației specifice la intervale lungi de timp și cu o optică juridică diferită.

Problemele cu care se confruntă autoritățile contractante cauzate de inconsecvența legislației, sunt dublate de necesitatea stabilirii unor raporturi între aceste acte normative

(O.U.G.nr.54/2006, O.U.G.nr.34/2006, Legea nr.178/2010), potrivit principiului *generalibus specialia derogant*, dar și de modul de transpunere a cadrului legal european în materie.

Cel de-al treilea capitol al cercetării este destinat *concesiunii serviciilor publice*.

În Europa, în ceea ce privește serviciul public, există două curente: 1) primul curent îl regăsim în Franța și în Germania. *Concepția franceză* este caracterizată printr-o modalitate contractuală de gestionare a serviciilor publice, însă sub autoritatea statului sau printr-o modalitate de păstrare a monopolului sau controlului direct sau indirect al statului asupra anumitor sectoare, iar *concepția germană* este caracterizată prin caracterul mixt al economiei; 2) cel de-al doilea curent îl regăsim în Marea Britanie și în Uniunea Europeană. *Concepția britanică* este caracterizată prin liberalizarea pieții, spargerea monopolurilor statului, privilegierea concurenței în prestarea serviciului public. *Concepția europeană* a serviciului public este caracterizată prin desfășurarea unei activități indispensabile de calitate, accesibilă tuturor, însoțită de perceperea unor tarife la un preț rezonabil.

Concepția europeană este inspirată din dreptul anglo-saxon, în detrimentul dreptului germanic sau francez.

În doctrina administrativă interbelică românească, deși s-au evidențiat două păreri contrarii, una stabilind drept criteriu, autoritatea care pune la dispoziție, serviciul, cealaltă stabilind *criteriul satisfacerii interesului general*, s-a recunoscut că acesta din urmă corespunde caracterului esențial al serviciului public.

Relativitatea noțiunii de interes general rezultă din teoria subiectivă, potrivit căreia calificarea serviciului ca fiind public depinde de puterea publică. Deci, limitele interesului general rămân la aprecierea subiectivă (dar nu arbitrară) a autorității publice. Dificultatea definirii noțiunii de interes general este cauzată de apartenența acesteia, categoriei conceptelor nedeterminate care impun din partea administrației, anumite acțiuni de determinare concretă a situațiilor abstracte – așa cum am precizat în contextul prezentării teoriei *interesului general*, în cadrul contractului de concesiune de bunuri proprietate publică.

Doctrina franceză delimita serviciile publice în *servicii esențiale de stat* și *servicii facultative*. Din această ultimă categorie făceau parte: transporturile, exploatarea minieră și ale pădurilor, serviciile destinate dezvoltării agriculturii, industriei și comerțului, serviciile de învățământ etc.

Implicațiile funcționării unui serviciu public sunt majore, pornind de la caracterul său esențial de activitate de interes general. Tocmai de aceea, printr-o decizie a sa³⁰, Curtea Constituțională a României a precizat că statul trebuie să-și asigure mecanismele de control al activităților private care îndeplinesc atribuții în legătură cu organizarea unui serviciu public.

Administrarea serviciului public de către un particular trebuie întotdeauna să aibă ca scop *satisfacerea unui interes public*, chiar dacă acel particular urmărește în mod evident obținerea unui profit personal. Cu alte cuvinte, obținerea câștigului dorit nu trebuie să intre în contradicție cu interesul general și concesiunea nu trebuie să genereze distrugerea bogățiilor publice și a patrimoniului național³¹.

Faptul că interesul general este prioritar și că prevalează asupra interesului privat al concesionarului reprezintă chintesența *principiului continuității serviciului public*, cu implicațiile sale. Astfel, dreptul de modificare unilaterală a contractului de către concedent se fundamentează tot pe necesitatea respectării interesului general, și, în consecință, pe necesitatea adaptării serviciului public în funcție de modificările care survin în interesul general. De asemenea, *principiul echilibrului financiar* nu exprimă decât reconcilierea celor două interese: interesul general și interesul personal de a obține profit.

Interesul public este considerat „scop al contractului de concesiune” și în jurisprudența Arabiei Saudite, conform căreia, un contract prin care corporația privată era obligată la construirea unui sistem de iluminat în trafic este considerat administrativ, având în vedere că „orice activitate care este formată, condusă și supervizată de o agenție publică cu intenția de a satisface nevoile publice este considerată de interes public”³².

Un al doilea criteriu de identificare a serviciului public îl reprezintă *încredințarea de către autoritatea publică a realizării serviciului public*.

Deși inițial, așa cum am specificat mai sus, serviciul public putea fi realizat exclusiv de persoana de drept public și cu punerea în valoare a bunurilor din domeniul public, în prezent această concepție a evoluat, iar serviciul public este acceptat ca funcționând dincolo de delimitarea artificială, activitate publică – activitate privată.

Odată cu implicarea din ce în ce mai mare a statului în activități specifice sectorului privat, delimitarea dintre serviciile publice care erau fie atributul realizării directe de către autoritățile publice ale statului, fie atributul acceptării realizării lor prin intermediul unor

³⁰ Decizia Curții Constituționale nr.1636 din 10 decembrie 2009 privind neconstituționalitatea Legii nr.335/2007 privind modificarea și completarea Legii nr.26/1990 privind registrul comerțului.

³¹ Antonie Iorgovan, *Tratat de drept administrativ*, vol.II, ediția a-IV-a, Ed.All Beck, București, 2005, p.185.

³² Decizia Consiliului de Plângeri nr.138/T/I (1989), Decizia Consiliului de Plângeri nr.62/T/3 (1987), citate de Ayoub M.Al-Jarbou, *op.cit.*, p.79.

structuri private, a fost estompată. Într-o interpretare extensivă a sferei serviciilor publice care pot fi lăsate în gestiunea acestor din urmă structuri, G. Jéze³³ admitea chiar și concesiunea către un particular a serviciului public monopolizat (de exemplu, fabricarea armamentului în scopul apărării țării, s.n.), susținând că serviciile publice, obiect al concesiunii, pot fi constituite sub forma unui monopol de drept, monopol de fapt sau fără nici un monopol. Totuși, anumite servicii publice rămân în exclusivitatea statului, cum este dreptul de a bate monedă.

În ceea ce privește **principiile de funcționare** pe care trebuie să le respecte serviciile publice, am considerat că primul dintre acestea ca importanță, este **principiul concurenței**.

În spațiul juridic românesc, **nerespectarea principiului concurenței** este invocată în *Decizia Curții Constituționale a României nr.533/2004 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 72 alin. (1) din Ordonanța Guvernului nr. 22/1999 privind administrarea porturilor și a căilor navigabile, precum și desfășurarea activităților de transport naval în porturi și pe căi navigabile și ale art. 84 alin. (1) lit. b) și art. 85 din Ordonanța Guvernului nr. 42/1997 privind transportul naval*³⁴, în cadrul căreia se precizează că nu se poate invoca încălcarea dispozițiilor economiei de piață și de concurență atunci când este vorba despre concesiunea unui serviciu public de pilotaj. Această categorie de serviciu public presupune participarea la licitație a unor candidați care se consideră apti să devină concesiionari și astfel să facă față mediului concurențial dictat de o economie de piață. Susținerea că s-a instituit **un monopol** al administrației portului în aceste cazuri de transport naval a fost considerată de către Curte ca fiind irelevantă, legiuitorul având dreptul suveran să instituie un anumit regim, ca cel reglementat de art.72 alin.(1) din Ordonanța de Guvern nr.22/1999, potrivit căruia „(...) După concesiune, serviciul public se execută numai de către concesiionar (...)”.

În consecință, ca urmare a parcurgerii procedurii concurențiale de atribuire, administrația portului poate da în sarcina unui singur beneficiar, activitatea respectivă, în considerarea importanței acestui serviciu public pentru siguranța navigației și pentru utilizarea în condiții de bună funcționalitate a porturilor care sunt proprietate publică.

O concurență reală nu poate fi garantată decât prin asigurarea transparenței procedurii de atribuire a contractului de concesiune. Ulterior încheierii contractului de concesiune, este

³³ Antonie Iorgovan, *op.cit.*, p.182; Georges Dupuis, Marie-José Guédon, Patrice Chrétien, *op.cit.*, p.553.

³⁴ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.90 din 27 ianuarie 2005. Revista Curierul Judiciar nr.2/2005, p.30-31.

necesară de asemenea parcurgerea unei proceduri de control care să asigure transparența în modul de executare a clauzelor contractuale.

Ne permitem să extrapolăm susținerile din doctrina românească referitoare la contractele de privatizare a serviciilor publice. Astfel, s-a susținut că doar serviciile nefuncționale ar trebui privatizate, pentru prevenirea transformării privatizării într-un scop în sine³⁵. În acest sens, este semnalată lipsa monitorizării modului în care furnizorul serviciului public îndeplinește termenii contractului de privatizare, precum și necesitatea reglementării unor principii în viitorul Cod administrativ care să guverneze transferul serviciilor pe baza transparenței și a preeminenței interesului public³⁶.

Dreptul european a susținut obligativitatea respectării unui regim concurențial în procedura de atribuire a concesiunii sau achiziției publice, cu excepția situațiilor reglementate de art.106 alin.(2) din TFUE (fostul art.86 TCE), conform căruia întreprinderile publice însărcinate cu gestiunea serviciilor de interes economic general sunt supuse concurenței, „în limitele în care aplicarea acestor reguli nu împiedică realizarea serviciului public cu care este însărcinată întreprinderea”³⁷. În virtutea acestei dispoziții, Curtea Europeană de Justiție a permis derogări de la regulile concurențiale în două cazuri: atunci când echilibrul financiar este amenințat și atunci când funcționarea serviciului public devine imposibilă.

Însă, pentru aplicarea eficientă a normelor europene în domeniul concurenței, a art.101 și 102 din TFUE (fostele articole 81 și 82 din Tratatul CE), a fost adoptat la 16 decembrie 2002, de către Consiliul european, *Regulamentul (CE) nr.1/2003 privind punerea în aplicare a normelor de concurență prevăzute de art.81-82 din TCE*³⁸.

Acest regulament a fost modificat prin Regulamentul (CE) nr.411/2004³⁹ și Regulamentul (CE) nr.1419/2006⁴⁰. Potrivit art. 17 alin.(1) din acest regulament, atunci când evoluția schimburilor dintre statele membre, rigiditatea prețurilor sau alte împrejurări sugerează posibilitatea restrângerii sau denaturării concurenței în cadrul pieței comune, Comisia poate iniția o investigație cu privire la un anumit sector al economiei sau privind un anumit tip de acord în diferite sectoare.

³⁵ Verginia Vedinaș, *Aspects of the privatization of public services (Aspecte ale privatizării serviciilor publice)*, Juridical Tribune Review, vol.2, nr.2, 2012, p.8.

³⁶ Idem, p.11.

³⁷ Georges Dupuis, Marie-José Guédon, Patrice Chrétien, *op.cit.*, p.559; Robin Barton, *op.cit.*, p.588 (584-605). CJUE, C-41/90, *Höfner and Elser/Macroton*, hotărâre din 23 aprilie 1991, ECR 1991, p.I-1979.

³⁸ JO L 1, 04/01/2003, intrat în vigoare la 24.04.2003.

³⁹ JO L 68, 06/03/2004, intrat în vigoare la 09.03.2004.

⁴⁰ JO L 269, 28/09/2006, intrat în vigoare la 18.10.2006.

Principiul concurenței a fost preluat de doctrină, dar și în legislația internă a statelor membre, dintre care exemplificăm cazul Belgiei.

Astfel, potrivit cadrului legal belgian - art.56 din *Legea privind achizițiile publice și anumite achiziții de lucrări, furnituri și servicii din 2006*⁴¹, autoritatea decizională tratează prestatorii de servicii în respectul egalității, într-o manieră nediscriminatorie și transparentă din care rezultă faptul că achizițiile (și implicit atribuirea concesiunii) sunt atribuite după ce sunt supuse concurenței.

În Franța, până la *Legea nr.93-122 din 29 ianuarie 1993 privind prevenirea corupției și transparența domeniului economic și a procedurilor publice*, administrația avea doar obligația de a examina candidaturile fără a fi obligatorie o procedură bazată pe concurență. Ulterior însă, această procedură a fost elaborată, aspect care a fost semnalat și în jurisprudență⁴².

În Spania, datorită faptului că semnificația noțiunii de serviciu public era apropiată de modelul francez, exista o relație strânsă între stat și serviciu, ceea ce a condus la adoptarea unui regim juridic special, derogatoriu de la dreptul comun.

În domeniul electricității, în Franța, Irlanda, Italia, Grecia și Portugalia există un monopol public național. În Germania, Țările de Jos și Luxemburg întâlnim un sistem întemeiat pe societăți cu capital mixt, iar în Marea Britanie, Spania, Belgia există un sistem concurențial bazat pe gestionare privată.

Construcția europeană a condus la suprimarea monopolului statului și a conturat principiul liberalismului economic, a urmărit să găsească „echilibrul corect” între intervenția publică în beneficiul interesului general și aplicarea regulilor de concurență. Aceasta nu înseamnă însă că acestea nu vor fi aplicate cu respectarea specificului serviciilor publice îndeplinite ca misiune de realizare a interesului public. Iar la nivelul statelor membre, modul de administrare a serviciilor publice trebuie să rămână „expresia unei abordări juridice ce ține de dreptul public și de jurisdicția administrativă”⁴³.

Principiul continuității pornește de la scopul acestuia – satisfacerea interesului general, iar continuitatea serviciului public este una dintre trăsăturile esențiale ale serviciului public. Concesiunea este însă un drept real de natură administrativă, fiind afectat de precaritate. Astfel, aprecierea asupra oportunității afectațiunii aparține concedentului care poate revoca

⁴¹ Publicată în Moniteur Belge din 15 februarie 2007, p.7355, C-2006/21341.

⁴² Raportul Consiliului de Stat intitulat „*Réflexions sur l'intérêt général*” (1999), <http://www.conseil-etat.fr/node.php?articleid=430> (accesat în 13 august 2014).

⁴³ Cătălin-Silviu Săraru, *op.cit.*, p.10.

unilateral contractul. Concesionarul nu se poate opune, el având doar un drept la acordarea unei indemnizații pentru ruperea echilibrului financiar.

Acest principiu este menționat și de Legea serviciilor comunitare de utilitate publică nr.51/2006, alături de alte principii esențiale specifice serviciilor de interes general față de care primele aparțin. Astfel, art.7 alin.(1) din Legea nr.51/2006, republicată, cu modificările și completările ulterioare, menționează faptul că serviciile de utilități publice sunt supuse regimului juridic al serviciilor publice de interes general, fiindu-le aplicabile obligațiile de serviciu public definite potrivit următoarelor exigențe/cerințe fundamentate, și anume: a) universalitate; b) *continuitate* din punct de vedere calitativ și cantitativ, în condiții contractuale reglementate; c) adaptabilitate la cerințele utilizatorilor și gestiune pe termen lung; d) accesibilitate egală și nediscriminatorie la serviciul public, în condiții contractuale reglementate; e) transparență decizională și protecția utilizatorilor.

Principiul adaptării serviciului public se caracterizează prin faptul că serviciul public evoluează în funcție de nevoile sociale la care trebuie să se adapteze.

De asemenea, potrivit **principiului egalității**, toți utilizatorii sunt egali în ceea ce privește avantajele și obligațiile pe care serviciul public le poate procura.

Principiul subsidiarității înseamnă faptul că intervenția publică este admisă doar atunci când inițiativa privată lipsește. Aceasta înseamnă că, atunci când concesionarul nu își execută obligațiile contractuale, se implică autoritatea publică concedentă care astfel se substituie concesionarului.

Responsabilitatea autorității publice pentru prejudiciul creat în cadrul desfășurării contractului de concesiune este subsidiară, fiind angajată doar atunci când concesionarul se află în stadiu de insolvabilitate. Regula este însă aceea potrivit căreia concesionarul suportă singur repararea daunelor.

Potrivit **principiului proporționalității**, intervenția publică depinde de obiectul vizat. Potrivit art.179 alin.(2) din *Ordonanța de urgență a Guvernului nr.34//2006, cu modificările și completările ulterioare*, autoritatea contractantă are obligația de a respecta *principiul proporționalității* atunci când stabilește criteriile de calificare și selecție precum și nivelul cerințelor minime pe care ofertanții/candidații trebuie să le îndeplinească.

În dreptul european, potrivit jurisprudenței CJUE, deși s-a promovat liberalizarea serviciilor publice, au fost permise cazuri de restricționare concurențială, dacă este necesară pentru îndeplinirea unor rezultate cu caracter deosebit. Deci, restricțiile privind competiția pot avea loc dacă aceasta se impune. Echilibrul dintre cele două aspecte este subiectul *principiului proporționalității* raportat la serviciile publice, principiu care împiedică riscul ca

aceste restricții să fie mai mari decât este necesar, dar nici atât de limitate încât să conducă la o dispariție a serviciilor de interes general.

De lege ferenda, viitoare norme europene vor putea reglementa, pentru a menține principiul proporționalității: distribuirea competențelor între statele membre și Uniunea Europeană, rolul autorităților publice de reglementare, gradul de aplicare a normelor privind concurența sau regulile aplicabile selecției de furnizori de servicii de interes general.

Conform **principiului neutralității**, serviciul funcționează ținând cont în mod exclusiv de interesul general, astfel încât concesionarul nu poate utiliza serviciul public pentru obținerea unor interese personale în detrimentul intereselor utilizatorilor.

Atât doctrina franceză, cât și doctrina română au definit concesiunea unui serviciu public ca modalitate de gestionare a acestuia, prin intermediul căreia o persoană publică, concedentul, însărcinează printr-un contract, o persoană privată, concesionarul, să facă să funcționeze serviciul public pe o perioadă anumită de timp, fără să-i schimbe destinația și dobândind dreptul de a percepe taxe de la usageri. Esențială pentru calificarea contractului ca fiind de concesiune de servicii publice este remunerarea concesionarului sub o formă sau alta, prin exploatarea serviciului.

În România, „chiar și înainte de Constituția din 1923, concesiunea era utilizată de stat ca modalitate de exploatare a unui serviciu public”⁴⁴. Astfel, legea căilor ferate din anul 1905 reglementa posibilitatea concesiunii pe o perioadă de 90 de ani, iar prin legea din 18 aprilie 1909 se concesionau tramvaiele din București.

În prezent, *Ordonanța de urgență a Guvernului nr.34/2006 privind atribuirea contractelor de achiziție publică, a contractelor de concesiune de lucrări publice și a contractelor de concesiune de servicii*, aprobată cu modificări prin Legea nr.337/2006, reprezintă temeiul legal al reglementării contractului de concesiune de servicii publice în România.

Art.3 lit.h) din O.U.G.nr.34/2006 preia definiția Directivei 2004/18/CE și definește contractul de concesiune de servicii ca acel contract „care are aceleași caracteristici ca și contractul de servicii, cu deosebirea că în contrapartida serviciilor prestate contractantul, în calitate de concesionar, primește din partea autorității contractante, în calitate de concedent, dreptul de a exploata serviciile pe o perioadă determinată sau acest drept însoțit de plata unei sume de bani prestabilite”. Definiția este preluată și de art.3 alin.(1) lit.b) din *Normele de aplicare a prevederilor referitoare la atribuirea contractelor de concesiune de lucrări*

⁴⁴ Iulian Avram, *Contractele de concesiune*, Ed.Rosetti, București, 2003, p.20.

publice și a contractelor de servicii, prevăzute în O.U.G.nr.34/2006, și aprobate prin H.G.nr.71/2007. Contractul de concesiune de servicii este, așadar, contractul prin intermediul căruia contractantul, în calitate de concesionar, „primește dreptul de a exploata serviciile, preluând astfel și cea mai mare parte din riscurile aferente exploatării acestora”.

Observăm că legiuitorul a ales sintagma *concesiune de servicii* și nu pe cea de *concesiune de servicii publice*. Acest fapt se datorează unei transpuneri literale a directivei amintite, însă, având în vedere faptul că aceste contracte se supun interesului public, considerăm că există identitate între cele două sintagme.

În alte state, contractul de concesiune de servicii este regăsit sub o altă titulatură, însă cu trăsături identice. De exemplu, în Spania, potrivit art.8 din *Legea nr.30 din 30 octombrie 2007*, este reglementat *contractul de gestiune a serviciilor publice*, acesta fiind definit ca „un contract prin care administrația publică încredințează unei persoane fizice sau unei persoane juridice, gestionarea unui serviciu a cărei prestare a fost asumată ca fiind o competență proprie a administrației în cauză. Acest contract nu se aplică în cazul în care managementul serviciului public are loc prin crearea de entități publice în acest scop”.

În țara noastră, fie că ne referim la perioada interbelică, fie la prezent, cadrul legal a fost comun atât concesiunii de lucrări publice cât și concesiunii de servicii. De aceea, întrucât am mai făcut precizări cu privire la evoluția legislației privind concesiunea, în cele ce urmează ne vom limita doar la prezentarea unor aspecte pe care nu le-am avut deja în vedere.

Ordonanța de urgență a Guvernului nr.34/2006, cu modificările și completările ulterioare, conține în Anexa nr.2B o enumerare exemplificativă a serviciilor care pot forma obiectul concesiunii.

*Directiva 92/13/CEE privind coordonarea actelor cu putere de lege și actelor administrative referitoare la aplicarea normelor comunitare cu privire la procedurile de achiziții publice ale entităților care desfășoară activități în sectoarele apei, energiei, transporturilor și telecomunicațiilor*⁴⁵ este menționată de art.72 din *Directiva 2004/17/CE de coordonare a procedurilor de atribuire a contractelor de achiziții în sectoarele apei, energiei, transporturilor și telecomunicațiilor*⁴⁶, astfel încât aceasta a rămas cea mai veche directivă în vigoare privind serviciile. *Directiva 93/38/CEE privind coordonarea procedurile de achiziție publică ale entităților care își desfășoară activitatea în sectoarele apei, energiei, transportului și telecomunicațiilor*⁴⁷ a fost abrogată prin art.73 din *Directiva 2004/17/CE*,

⁴⁵ JO L 076, 23/03/1992, p.0014-0020.

⁴⁶ JO L 134/1, 30/04/2004, p.001-0113.

⁴⁷ JO L 199, 09/08/1993, p.84-138.

având același obiect de reglementare. Directiva 93/38/CEE, deși adoptată în aceeași zi cu Directiva 93/37/CEE privind concesiunea de lucrări publice, nu conține reglementări referitoare la concesiunea serviciilor publice, Consiliul eliminând toate referirile având în vedere diferențele dintre statele membre în privința delegării serviciului public.

Deși, ulterior, Directiva 2004/17/CE a definit în art.1 alin.(4), concesiunea de servicii, aceeași Directivă prevede în art.18 faptul că „prezenta directivă nu se aplică în cazul concesiunilor de servicii”. Paradoxal, concesiunea de servicii publice era definită într-un act normativ care nu o reglementează și care prevede în mod expres exceptarea ei de la aplicare. Pe de altă parte, art.82 din Directiva 2004/18/CE abrogă *Directiva 92/50 privind coordonarea procedurilor de atribuire a contractelor de achiziții publice de servicii*⁴⁸, cu excepția art.41. Directiva 2004/17/CE a fost abrogată de *Directiva 2014/25/CE privind achizițiile efectuate de entitățile care își desfășoară activitatea în sectoarele apei, energiei, transporturilor și serviciilor poștale*⁴⁹, iar Directiva 2004/18/CE a fost abrogată de *Directiva 2014/24/CE privind achizițiile publice*⁵⁰.

Observăm că directivele menționate nu reglementează concesiunea de servicii, ci doar achizițiile publice de servicii. Până la intrarea în vigoare a *Directivei 2014/23/CE* privind atribuirea contractelor de concesiune⁵¹, nu existau dispoziții legale la nivel european care să reglementeze concesiunea serviciilor publice, jurisprudența CJUE fiind cea care s-a pronunțat asupra acestora. În jurisprudența constantă a CJUE s-a conturat interpretarea conform căreia concesiunea de servicii publice trebuie să respecte principiile enunțate de Tratatul de la Roma privind concurența, egalitatea de tratament și non-discriminarea.

La nivel european, mai menționăm elaborarea Comunicării interpretative a concesiunilor în dreptul comunitar, de către Comisia europeană în anul 2000, a Cărții Verzi a serviciilor de interes general în anul 2003, precum și a Cărții Verzi a atribuirii contractelor de concesiune în anul 2011, odată cu elaborarea Cărții Verzi privind revizuirea legislației achizițiilor publice, respectiv a Cărții Verzi privind achizițiile publice în domeniul apei, energiei, transporturilor și serviciilor poștale.

Cartea Verde privind serviciile publice de interes general prevede că, în cazul concesiunii de servicii publice, se aplică prevederile tratatelor Comunității Europene, în chestiunile referitoare la egalitatea de tratament, transparență și proporționalitate.

⁴⁸ JO L 209, 24/07/1992, p.1-24.

⁴⁹ JO L 94, 28/03/2014, p.243-374.

⁵⁰ JO L 94, 28/03/2014, p.65-242.

⁵¹ JO L 94, 28/03/2014, p.1-64.

Sub aspectul raportului dintre **contractul de concesiune de servicii publice și contractul de concesiune de bunuri proprietate publică**, doctrina românească interbelică a stabilit o diferență fundamentală între concesiunea consimțită asupra unui bun care aparține domeniului privat sau domeniului public, pe de o parte, respectiv concesiunea unui serviciu public, care este „o operațiune juridică deosebită, specială”⁵².

În scopul fundamentării deosebirii dintre bunurile și serviciile publice care pot fi concesionate, doctrina franceză a precizat că aceasta rezidă în faptul că, în timp ce în cazul bunului concesionat, obligația principală a concesionarului constă în *exploatarea bunului*, la concesiunea unui serviciu public obligația concesiunii comportă o *dublă îndatorire*: serviciul trebuie să funcționeze continuu, iar colectivitatea nu poate renunța la puterea sa de a organiza acest serviciu. Deci, s-a considerat că, *stricto sensu*, concesiunea de servicii publice este *numai* o modalitate de gestiune a unui serviciu, în raport cu concesiunea de bunuri care presupune dreptul și obligația concesionarului de a exploata bunul. Astfel, s-a apreciat de către doctrina franceză că un contract de concesionare a surselor termale (concesiune de bunuri), a infrastructurii rutiere sau a celei feroviare presupune *exploatare*. În schimb, concesiunea transporturilor publice sau a unităților medico-sanitare este o concesiune de servicii publice.

Potrivit art.2 alin.(2) din *Ordonanța de urgență a Guvernului nr.54/2006*, în cazul unui contract a cărui atribuire intră sub incidența prevederilor *Ordonanței de urgență a Guvernului nr.34/2006* pentru a cărui executare este necesară exploatarea unui bun proprietate publică, se aplică prevederile acestei din urmă ordonanțe, întrucât în această situație, contractul de concesiune de bunuri proprietate publică este considerat un accesoriu față de contractul de prestarea de servicii. Această regulă, care se desprinde și din conținutul altor dispoziții ale *Ordonanței de urgență a Guvernului nr.54/2006* [art.11, art.59 alin.(4)], este necesară pentru a delimita contractul de concesiune de bunuri proprietate publică de contractul de servicii publice.

Potrivit art.25 alin.(3)-(4) din *Legea nr.51/2006, cu modificările și completările ulterioare*, bunurile proprietate publică a unităților administrativ-teritoriale utilizate pentru furnizarea/prestarea serviciilor de utilități publice pot fi date în administrare sau pot fi concesionate operatorilor în conformitate cu prevederile legale, iar bunurile proprietate privată, a unităților administrativ-teritoriale utilizate pentru furnizarea/prestarea serviciilor de

⁵² Constantin Rarincescu, *op.cit.*, 1941, p.181.

utilități publice pot fi date în administrare, pot fi concesionate sau pot fi trecute în proprietatea operatorilor în conformitate cu prevederile legale.

În consecință, concesionarea bunurilor proprietate publică *este distinctă* de concesiunea serviciilor publice, cu excepția situației în care bunurile vizate sunt utilizate pentru furnizarea, prestarea sau exploatarea serviciilor care formează obiectul delegării gestiunii sau al concesiunii de servicii publice, situație în care concesiunea serviciilor publice înglobează concesiunea bunurilor proprietate publică. Cazul enunțat este însă doar o excepție în aparență, întrucât bunul proprietate publică nu este concesionat, el nu formează obiectul exploatarei concesionarului. Dispozițiile legale se referă la administrarea sau concesionarea bunului, drepturile recunoscute în acest sens pot fi exercitate doar conform destinației date, și anume, *în scopul furnizării sau prestării serviciului*. Astfel, dreptul concesionarului asupra bunurilor proprietate publică este un drept real de folosință, cu caracter accesoriu, și nu reprezintă decât un mijloc în ceea ce privește îndeplinirea serviciului public.

Considerăm deci, că, pe lângă un drept de exploatare asupra serviciului public, concesionarul are și un drept de folosință exclusiv asupra bunului din domeniul public, care astfel, devine *parte intrinsecă* obiectului contractului de concesiune de servicii publice.

În ceea ce privește raportul dintre contractul de concesiune de servicii publice și contractul de concesiune de lucrări publice, pornind de la teoria serviciului public din perioada interbelică română⁵³, s-a argumentat că serviciul public este fundament atât al contractelor de concesiune de servicii publice, cât și al contractelor de concesiune de lucrări publice, astfel că existența de sine stătătoare a acestora din urmă a fost contestată.

S-a spus că organizarea unui serviciu public implică de cele mai multe ori necesitatea realizării unor anumite instalații, unor anumite lucrări care tocmai având în vedere că sunt afectate în vederea funcționării unui serviciu public, au caracterul de lucrări publice. A rezultat că executarea unei lucrări publice este posibilă doar în scopul realizării unui serviciu public⁵⁴.

Doctrina franceză interbelică a susținut teoria serviciului public și a definit contractul de concesiune ca acel contract al cărui obiect esențial este cedarea către concesionar a serviciului public. Contractul poate avea ca obiect executarea unor lucrări, în calitate de operațiuni necesare serviciului, „întrucât sunt executate asupra *imobilelor destinate a asigura funcționarea serviciului public*”.

⁵³ Constantin Rarincescu, *op.cit.*, 1926-1927, Ed.Emil Stancescu, București, pag.135 și următoarele.

⁵⁴ Constantin Rarincescu, *op.cit.*, 1941, p.183.

Asimilarea concesiunii de lucrări publice, concesiunii de servicii publice se regăsește și în literatura juridică românească postdecembristă, în care s-a considerat că încheierea unui contract de concesiune conduce la contopirea categoriei de lucrare publică cu cea de serviciu public, deoarece în cvasitotalitatea cazurilor, beneficiarul concesiunii unei lucrări publice preia în același timp în sarcina sa și gestiunea serviciului public căreia îi va fi afectată lucrarea și invers, concesionarea unui serviciu public va realiza și exploata lucrări publice aferente serviciului.

În legislația românească ulterioară, atât potrivit *Legii nr.219/1998 privind regimul concesiunilor*, în prezent abrogată - în cadrul căreia se distingeau trei categorii de contracte de concesiune: concesiunea de servicii publice, concesiunea de bunuri și concesiunea de activități economice - cât și potrivit *Ordonanței de urgență a Guvernului nr.34/2006, cu modificările și completările ulterioare*, concesiunea de lucrări publice este reglementată în mod distinct față de celelalte forme de concesiune. Astfel, la atribuirea unui contract de concesiune, autoritatea contractantă trebuie să stabilească natura juridică a acestuia, „întrucât un contract nu poate fi în același timp și contract de concesiune de lucrări publice și contract de concesiune de servicii”⁵⁵. Un contract de concesiuni de lucrări publice ar trebui ales în cazul în care scopul concesiunii vizează în special executarea de lucrări, așa cum acestea sunt definite de lege, chiar *dacă contractul include și prestarea unor servicii care devin necesare pentru derularea activității specifice*⁵⁶.

La rândul său, contractul de concesiune de lucrări publice înglobează, atunci când este cazul, concesiunea de bunuri proprietate publică⁵⁷. În asemenea situații, nu mai este aplicabilă *Ordonanța de urgență a Guvernului nr.54/2006 privind regimul contractelor de concesiune de bunuri proprietate publică*, aprobată prin *Legea nr.22/2007*⁵⁸, iar cadrul legal în materia concesiunii de bunuri proprietate publică dobândește un caracter de excepție.

Pe de altă parte, *teoria preeminenței concesiunii de lucrări publice sau a concesiunii de servicii publice* este recunoscută de cadrul legal actual, regăsindu-se în rațiunea *Ordonanței de urgență a Guvernului nr.34/2006, cu modificările și completările ulterioare*. Astfel, potrivit art.3 alin.(2) din normele de aplicare a O.U.G.nr.34/2006 aprobate prin H.G.nr.71/2007, „stabilirea tipurilor de contracte de concesiune, respectiv distincția dintre contractul de concesiune de lucrări publice și contractul de concesiune de servicii, se realizează în mod

⁵⁵ Ghidul pentru implementarea proiectelor de concesiune de lucrări publice și servicii în România, secțiunea 1.2.3, http://discutii.mfinante.ro/static/10/Mfp/PPP/GHID_CONCES_PUBLICE.pdf.

⁵⁶ *Idem*.

⁵⁷ Eugen Chelaru, *Despre dreptul real de concesiune*, Revista Română de Drept privat nr.2/2008, p.32.

⁵⁸ Publicată în Monitorul Oficial al României nr.569 din 30 iunie 2006.

similar cu prevederile cap. I secțiunea a 3-a din ordonanța de urgență”. Prin coroborarea prevederilor art.6 alin.(2) din O.U.G.nr.34/2006, cu modificările și completările ulterioare, cu cele ale art.3 alin.(2) din normele menționate, rezultă că un contract de concesiune care are ca *obiect principal* prestarea unor servicii și, cu titlu accesoriu, desfășurarea unor activități dintre cele prevăzute în anexa nr. 1 (care se referă la lucrările publice, s.n.) este considerat contract de servicii.

Regula este aceea potrivit căreia concesiunea de lucrări publice este un contract de sine stătător, cu trăsături distincte față de concesiunea de servicii publice. Cu titlu de excepție, dacă obiectul principal al contractului este prestarea unor servicii, lucrările publice executate în acest scop vor fi asimilate acestuia, în sensul precizat anterior.

În concluzie, preeminența concesiunii de servicii publice asupra concesiunii de lucrări publice este condiționată de *criteriul obiectului principal al contractului de concesiune*, care trebuie să fie acela de executare a serviciului public și nu de executare de lucrări publice.

În Spania, art.12 din *Legea contractelor sectorului public* reglementează faptul că, în situația în care un contract conține prestații în temeiul unuia sau altuia dintre diferitele tipuri de contracte, inclusiv elemente specifice concesiunii de servicii publice, respectiv de lucrări publice, *vor fi luate în considerare, pe baza unor criterii ce trebuie respectate, prevederile contractuale de natura cea mai importantă din punct de vedere economic*. De altfel, contractele de concesiune de lucrări publice sunt reglementate separat față de cele de servicii publice, neconfundându-se.

În ceea ce privește distincția dintre contractul de gestiune de servicii publice și cel de concesiune de lucrări publice, doctrina spaniolă menționează că ”faza de exploatare a unei lucrări publice nu implică prestarea niciunui serviciu public. Obiectul contractului este folosirea infrastructurii de către utilizator, ceea ce în sine nu implică prestarea niciunui serviciu”⁵⁹. Într-o altă opinie⁶⁰, inspirată din jurisprudența europeană, se apreciază mai clar care este distincția dintre cele două categorii de contracte, pornind de la implicațiile noțiunii de exploatare. Când obiectul contractului de concesiune este punerea lucrărilor la dispoziția prestatorilor de servicii sau a utilizatorilor pentru a o ocupa, utiliza sau exploata, în schimbul remunerației aferente, contractul este unul de concesiune de servicii, iar atunci când exploatarea implică mai mult decât utilizarea unui imobil deja existent și construit de către administrație, concesiunea este una de lucrări publice.

⁵⁹ Adolfo Menéndez Menéndez, *Comentarios a la nueva Ley 13/2003, de 23 de Mayo, reguladora del contrato de concesión de obras públicas*, Ed.Thomson Civitas, 2003, p.97.

⁶⁰ Francisco José Villar Rojas, *loc.cit*, Congresul extraordinar XIV „Derecho y Salud”, vol.14/ 2006, p.9.

Distincția dintre cele două categorii de contracte este reflectată și de legislația portugheză în domeniu, prin Codul Contractului Public⁶¹ în care sunt enumerate și contractele de concesiune de lucrări publice, dar și contractele de concesiune de servicii publice.

În doctrina franceză, contractele de concesiune de lucrări publice au obținut un loc distinct față de cel al concesiunii de servicii publice, precizându-se că remunerația concesionarului este asigurată prin intermediul redevențelor percepute de la utilizatorii *lucrării rezultate*.

O situație juridică inedită, care a recunoscut coexistența concesiunii de lucrări publice, precum și a concesiunii de servicii publice o regăsim în jurisprudența franceză⁶², în cazul unei convenții tripartite încheiate între autoritatea administrativă concedentă, un concesionar de lucrări și un concesionar de servicii publice, a cărei natură administrativă a fost recunoscută de către Consiliul de Stat.

În dreptul actual european, în situația în care, contractul de concesiune este mixt și comportă elemente ale concesiunii de lucrări publice, dar și ale concesiunii de servicii, contractul trebuie atribuit în conformitate cu dispozițiile aplicabile tipului de concesiune care constituie obiectul principal al contractului în cauză, potrivit art.20 al Directivei 2014/23/CE.

Având în vedere că, în dreptul european, concesiunea de servicii nu s-a bucurat de o reglementare distinctă, o parte a **Capitolului III** al tezei de doctorat a fost destinată *noului cadru legislativ european privind concesiunile, și anume, Directiva 2014/23/CE*.

În data de 28 martie 2014 au fost publicate trei directive de o semnificație aparte în dreptul european în materia contractelor de drept public, o veritabilă dovadă că perspectiva Uniunii Europene asupra acestora este într-o continuă evoluție.

Altădată preocupat doar de aspecte concurențiale, prin revizuirea directivelor achizițiilor publice și concesiunilor, dreptul european răspunde dorinței de consolidare a concurenței în sectorul marilor contracte publice odată cu delimitarea, într-un mod mai precis și mai bine orientat, a obiectivelor colaterale, cum ar fi eficacitatea cheltuielilor publice, acces facil la atribuirea contractelor, încredere durabilă⁶³.

Directiva 2014/23CE privind concesiunile, Directiva 2014/24/CE privind achizițiile publice, respectiv Directiva 2014/25/CE privind utilitățile au fost chintesența unui lung drum jurisprudențial european și a unor îndelungi dezbateri și propuneri. Noua legislație europeană s-a întemeiat pe un proiect legislativ elaborat în anul 2011, în cadrul căruia au fost tratate

⁶¹ Decretul-Lege nr.18 din 29 ianuarie 2008.

⁶² Consiliul de Stat, *cauza Société Kéolis Caen*, 6 decembrie 2013, nr.370074, Rec.Lebon.

⁶³ Stéphane Braconnier, *La typologie des contrats publics d'affaires, face à l'évolution du champ d'application des nouvelles directives*, AJDA nr.15/2014, p.833.

anumite reguli directe: dispoziții simplificate, un curs mai simplu al procedurii de atribuire, mai multe negocieri cu privire la achiziții, reguli simplificate de publicitate etc.

În lumina acestor reglementări, doctrina franceză a apreciat că este necesară o reformă a tipologiei contractelor administrative, inadaptată la *summa divisio* europeană și sursă de numeroase incertitudini, având în vedere multiplele categorii de contracte administrative din dreptul francez, și consideră că acestea nu ar trebui să subziste cadrului juridic născut prin directivele din 2014⁶⁴.

Elaborarea unor noi reglementări europene în domeniul achizițiilor publice și al concesiunilor a implicat o dublă capcană: dacă regulile erau prea relaxate, atunci tot principiile fundamentale s-ar fi aplicat în viitor, iar securitatea juridică ar fi fost amenințată în continuare. Dacă regulile devin prea aspre, atunci libertatea autorității contractante de atribuire a contractului - o tradiție a atribuirii contractelor de concesiune în Franța - ar fi fost amenințată. De aceea, unul dintre obiectivele pe care și le-a fixat Comisia europeană, la începutul elaborării, a fost tocmai respectarea tradițiilor juridice naționale (propunerea Comisiei, COM 2011, 897 final, p.7-8). Astfel, privind prima propunere a Comisiei, reprezentanții francezi din Parlamentul European și-au exprimat temerea că această încadrare atribuire contractului de concesiune un regim prea strict, bazându-se pe reglementările specifice achizițiilor publice.

Odată cu dezvoltarea dreptului european al concesiunii de servicii și mai ales cu intrarea în vigoare a noii directive, este firesc că dreptul Uniunii Europene nu va mai rămâne așa concordant cu dreptul național al statelor membre⁶⁵.

În realitate, noua directivă a concesiunilor vine să acopere un unghi mort al dreptului european al contractelor publice de afaceri. Concesiunea este un contract care a fost neglijat de dreptul european, în special de directivele achizițiilor publice din 2004, care nu tratează decât marginal concesiunile de lucrări și nu supun concesiunile de servicii niciunei reguli specifice⁶⁶.

Singurele principii de drept european „regizau” *a minima* concesiunea serviciilor, rezultând din jurisprudența *Telaustria*: transparență și un grad ridicat de publicitate adecvată.

⁶⁴ Idem.

⁶⁵ Sébastien Platon, *loc.cit.*, AJDA nr.25/2013, p.1449.

⁶⁶ Stéphane Braconnier, *La nouvelle directive communautaire sur les concessions*, Bulletin Juridique des Contrats Publics, <http://droit-des-contrats-publics.eff.fr/2013/09/23/la-nouvelle-directive-communautaire-sur-les-concessions/>, p.1.

Tendința noii legislații europene este însă cea de standardizare a regulilor aplicabile la nivel european în dreptul public⁶⁷.

Inițial, proiectul era fondat pe o ambiguitate, folosind noțiunea de „contract de achiziție publică privind concesiunea”, textul fiind inspirat de vechea directivă.

În proiectul din 2011⁶⁸ al directivei privind concesiunile, concesiunea de servicii este definită ca „acel contract cu titlu oneros încheiat în scris între unul sau mai mulți operatori economici și una sau mai multe puteri adjudecatoare, al cărui obiect constă în furnizarea de servicii, contrapartida acestor servicii fiind exclusiv dreptul de a exploata serviciile care formează obiectul contractului, fie acest drept acompaniat de o plată”.

Critica acestei propuneri de definire a concesiunii de servicii constă în lipsa unei diferențieri marcante între concesiuni și achiziții publice, menționarea naturii serviciilor prestate fiind considerată insuficientă, precum și în discrepanța față de dreptul francez în materie⁶⁹. În acesta din urmă, achizițiile publice reprezintă o tehnică de cumpărare care permite puterii adjudecatoare dotarea cu mijloacele necesare gerării prin ea însăși a unei activități de interes general.

Contrar acestei păreri, un alt autor francez⁷⁰ a considerat că proiectul directivei clarifică, în primul rând, noțiunea de concesiune, integrând în sfârșit, în definiția sa, noțiunea de risc operațional al exploatării pe care îl suportă concesionarul, așa cum jurisprudența europeană a consacrat⁷¹. Din acest punct de vedere, consecințele sunt neutre pentru dreptul francez care aplică de demult această linie de demarcație dintre contractele de plăți publice (achiziții publice și contracte de parteneriat, de exemplu) și contractele de exploatare (delegația de servicii publice sau concesiunea de lucrări publice, de exemplu). De asemenea, aspectele surprinse mai sus sunt consolidate și în legislația românească, așa cum am precizat în secțiunea destinată analizei riscului în cadrul concesiunii de servicii publice.

Directivele trebuie transpuse în dreptul național până în aprilie 2016, urmând ca aceste dispoziții să fie obligatorii pentru organismele centrale implicate, din aprilie 2017, iar în septembrie 2018 să devină general obligatorii.

Până atunci, odată cu intrarea în vigoare a directivelor în 28 martie 2014, apare problema obligativității instanțelor naționale de a analiza deja legislația europeană în vederea

⁶⁷ Samuel Dyens, *La Proposition de Directive „Concessions” et la loi „Sapin” sont-elles fondamentalement compatibles?*, AJ Colectivités Territoriales, 2012, p.604.

⁶⁸ COM (2011) 0897.

⁶⁹ Samuel Dyens, *op.cit.*, p.605.

⁷⁰ Stéphane Braconnier, *loc.cit.*, Bulletin Juridique des Contrats Publics, p.2.

⁷¹ CJUE, cauza C-274/09, *Privater Rettungsdienst und Krankentransport Stadler*, hotărâre din 10 martie 2011, ECR 2011, I-01335.

pronunțării, întrucât o instanță națională nu poate să contrazică o normă imperativă din dreptul intern, dar nici nu poate să nu aibă în vedere și directivele europene deși încă netranspuse.

Un loc aparte, beneficiind de o abordare sumară în literatura de specialitate din România îl ocupă cel de-al patrulea tip de contracte analizate, *concesiunea petrolieră* și *concesiunea minieră*, fapt care a condus la elaborarea unui capitol exclusiv în această privință.

Capitolul IV este, deci, intitulat, „*Concesiunea petrolieră și concesiunea minieră*” și este structurat pe mai multe subcapitole, pe care le enumerăm, după cum urmează: „Scurte considerații privind concesiunea petrolieră și concesiunea minieră”, „Evoluția legislației românești în domeniul petrolier și în domeniul minier”, „Cadrul legal internațional al concesiunii petroliere și al concesiunii miniere”, „Cadru legal european al concesiunii petroliere și al concesiunii miniere”, „Regimul juridic al resurselor naturale”, „Regimul juridic aplicabil concesiunii petroliere și miniere”, „Competența jurisdicțională”, „Cazul Roșia Montană”, „Alte tipuri de contracte publice în domeniul petrolier și în domeniul minier”, „Concesiunea petrolieră și concesiunea minieră în România și în alte țări ale lumii”.

Implicațiile socio-economice mondiale ale modalităților de exploatare a bogățiilor subsolului, valorificarea acestora și presiunile din ce în ce mai mari asupra zăcămintelor naturale petroliere și miniere ne-au determinat să abordăm această problematică, în **încercarea de a corela spațiul românesc la abordările moderne ale altor state și la modul de gestionare a concesiunii ca principală modalitate de exploatare.**

Motivația importanței abordării concesiunii petroliere și a concesiunii miniere în prezentul demers științific dedicat concesiunii este poate cel mai bine surprinsă de următorul citat: „*Se constată, începând cu criza de la început de mileniu, două tendințe: țările cu puține resurse rămân deschise investițiilor străine, iar cele cu resurse mari și cu capacitate mare de producție tind spre o participare mai mare a statului*”⁷².

Apartenența resurselor naturale la stat își are originile în dreptul roman, acestea devenind proprietatea suveranului ca autoritate politică. Conform acestui sistem prin care împăratul acorda licențe pentru explorare și exploatare, stăpânirea solului (*dominium directum*) a revenit fie Coroanei, fie lorzilor feudali și era separată de titlul de posesie (*dominium utile*) care reprezenta dreptul de a folosi și de a obține profit de pe teren. În consecință, statul

⁷² Luciana Palmeira Braga, Thiago Neves Campos, *A comparative study of bidding models adopted by Brazil, Peru, Colombia and Uruguay for granting petroleum exploration and production rights (Studiu comparativ al modelelor de atribuire adoptate de Brazilia, Peru, Columbia și Uruguay pentru acordarea drepturilor de explorare și producție petrolieră)*, Journal of Energy Law & Business, vol.5, nr.2, Oxford University Press, 2012, p.97.

dispunea de resursele minerale, iar proprietarii terenurilor aveau doar dreptul la compensație pentru pierderea dreptului de proprietate asupra solului (expropriere).

Dreptul popoarelor de a folosi și exploata resursele lor naturale a fost recunoscut prin Rezoluția nr.626 (VII) din 21 decembrie 1952 a Adunării Generale a ONU. Ulterior, Rezoluția 1803 XVII a Adunării Generale a ONU din 14 decembrie 1962 a recunoscut faptul că dreptul popoarelor la suveranitate permanentă asupra resurselor naturale trebuie exercitat **în interes național**.

Recunoașterea dreptului țărilor, în special a celor în curs de dezvoltare, de a securiza și a mări participarea în administrarea întreprinderilor cu capital străin a fost menționată prin Rezoluția nr.2158 (XXI) din anul 1966, iar Carta Dreptului Economic și a Obligațiilor Statelor a fost elaborată prin Rezoluția nr.3281 (XXIX) din 12 decembrie 1974 emisă de aceeași Adunare Generală ONU.

În ceea ce privește regimul juridic al resurselor naturale în alte țări ale lumii, pe plan internațional, s-au dezvoltat următoarele tendințe: proprietatea resurselor naturale aparține proprietarului terenului; proprietatea resurselor naturale aparține statului sau altei autorități publice unde resursele sunt situate.

În prima situație se regăsesc Statele Unite ale Americii (în continuare, S.U.A.). Dreptul capturii conturează regimul juridic al resurselor naturale în S.U.A., deși recunoașterea acestuia în zilele noastre este considerată anacronică.

Potrivit acestei teorii, proprietatea petrolului aparține proprietarului suprafeței sub care se află localizat petrolul. În anumite jurisdicții, proprietatea petrolului *in situ* nu este recunoscută și se pretinde că proprietatea apare doar când petrolul este produs și adus în posesie, adică atunci când este extras și devine din bun imobil un bun mobil.

Mai mult, în statul Texas se recunoștea „regula capturii” potrivit căreia petrolul aparține proprietarului terenului care, atunci când forează petrolul, acesta se regăsește sub terenul său. Deci, dacă petrolul se mișcă dintr-un loc în altul sub scoarță, el va aparține unei persoane sau alteia în funcție de hazardul mișcării petrolului. În California și Indiana există însă o altă teorie a proprietății, potrivit căreia proprietarul terenului nu are niciun titlu asupra petrolului *in situ* deoarece petrolul poate fi extras și aparține celui care îl extrage (bineînțeles, de pe terenul său). Astfel, dacă petrolul este situat sub suprafața de teren care aparțin diferiților proprietari, proprietarul care începe primul exploatarea are un drept de preempțiune asupra obținerii petrolului. Așadar, explorarea și exploatarea sunt drepturi acordate prin închirierea/leasingul/concesiunea (*lease*) minelor.

În Louisiana, potrivit Codului minier (1975), proprietatea terenului nu include proprietatea petrolului sau a altor minerale. Proprietarul terenului nu are dreptul de proprietate asupra mineralelor care traversează subsolul, deci petrolul și gazul nu pot fi divizate în raport cu drepturile trasate asupra terenului. Servitutea minieră asupra terenului acordă însă titularului dreptului de proprietate asupra resurselor petroliere dreptul de a prospecta, exploata și produce petrol. Această servitute creează drepturi similare celor care aparțin titularului drepturilor miniere divizate în sistemul juridic *common-law*.

În trecut, dreptul capturii a fost reglementat și de legislația altor state printre care și România, așa cum rezulta din Codul Civil din 1865. Acest drept a subzistat până la intrarea în vigoare a Constituției din 1923. Totuși, Anglia și Statele Unite au continuat să facă excepție, rămânând la concepția potrivit căreia proprietarul solului e și proprietarul subsolului.

În America Latină și Orientul Mijlociu, situația a stat altfel. Astfel, conform atât Ordonanței Spaniole privind Minereurile (1783) cât și Legii Islamice a minereurilor, întrucât *statul avea controlul acestor bogății*, erau permise concesiuni pe suprafețe foarte extinse.

Treptat, cu excepția SUA, celelalte state au renunțat la acest drept în legislație și au permis statului să preia bogățiile subsolului în baza criteriului *interesului public*. România a urmat aceeași evoluție. Naționalizarea resurselor naturale a condus în România la apariția contractului de concesiune care a substituit astfel contractele de natură privată.

În dreptul francez, potrivit art.L132-8 al Noului Cod Minier al Franței⁷³, instituția concesiunii creează un drept imobiliar distinct de proprietatea suprafeței, iar acest drept nu poate fi ipotecat. Concesionarul are dreptul să dispună, pentru necesitatea exploatării sale, de substanțele non cesionabile pe care lucrările le antrenează inevitabil. Proprietarul solului poate reclama dispoziția acelor substanțe care nu ar putea fi utilizate în aceste condiții, plătind operatorului minei o indemnizație corespunzătoare cheltuielilor efectuate cu extragerea directă.

În dreptul canadian (Québec), încheierea contractului de exploatare constituie în favoarea beneficiarului un drept real care se exercită în anumite condiții impuse de către proprietar (conform art.223 din *Legea minelor*, titularul contractului minier își poate chiar vinde dreptul). Această concesiune implică pentru stat, recunoașterea față de o persoană fizică sau juridică a drepturilor de utilizare asupra terenului sau asupra pădurii sau chiar dreptul de proprietate asupra bogățiilor subsolului care au făcut parte din domeniul public.

⁷³ Noul Cod Minier a fost adoptat prin Ordonanța nr.2011-91 din 20 ianuarie 2011.

Constituția Canadei în mod expres atribuie proprietatea tuturor terenurilor, minelor, mineralelor și redevențelor către provinciile Ontario, Quebec, Nova Scotia și New Brunswick. Secțiunea 92A din Constituție (1867) completată în 1982, conferă provinciilor, jurisdicție exclusivă cu privire la elaborarea legilor referitoare la explorarea, dezvoltarea, conservarea și managementul resurselor minerale non-regenerabile, cum este petrolul.

În Chile, în anul 1971, Constituția a fost modificată pentru a permite naționalizarea minelor. De asemenea, *Legea nr.16.615 din 29 ianuarie 1967* reglementează dreptul statului de a legifera în exclusivitate asupra domeniului resurselor naturale precum și a altor domenii declarate de importanță proeminentă pentru viața economică.

În Brazilia, art.22 pct.2 din *Codul Minelor*⁷⁴ interzice extracția de minereu propriu-zisă într-o zonă, înainte de acordarea unei concesiuni miniere împreună cu autorizarea Direcției Naționale pentru Protecția Mediului.

În Portugalia, *Decretul-Lege nr.280 din 7 iulie 2007 referitor la patrimoniul imobiliar public*, precizează în preambul, faptul că utilizarea terenurilor publice de stat este încă limitată de principiile inalienabilității, imprescriptibilității și insesizabilității, însă este permisă utilizarea de către persoane particulare, îndeosebi prin concesiunea minieră de exploatare.

În Spania, *Legea minelor din 1973* precizează că toate minele sau alte resurse geologice situate pe teritoriul național spaniol, în apele teritoriale sau pe platoul continental sunt declarate proprietatea statului, iar particularii și companiile private au dreptul de a aplica pentru o autorizație pentru prospectarea mineralelor sau pentru o concesiune pentru exploatarea unei mine, cu excepția situațiilor în care statul și-a rezervat pentru sine însuși acest drept.

În Danemarca, *Legea subsolului nr.1025 din 18 noiembrie 2005* precizează că petrolul, gazul, sarea și energia geotermală sunt proprietatea statului. Ulterior au fost inserate și alte resurse naturale: vântul, valurile *offshore* (valurile de mare adâncime), având în vedere folosirea lor în scop energetic.

În Germania, resursele minerale sunt definite ca fiind toate substanțele minerale, solide, lichide sau gazoase, cu excepția apei, acumulate în sedimente naturale sau depozite onshore sau offshore. Resursele minerale sunt clasificate în „*bergfrei*” și „*grundeigen*”. Doar asupra resurselor minerale „*grundeigen*” se exercită dreptul de proprietate și doar acestea preiau regimul juridic al terenului și sunt considerate proprietate privată. Resursele minerale

⁷⁴ Decretul-Lege nr.227 din 28 februarie 1967.

„*bergfrei*” care includ, de exemplu, metale ca fierul, aur, cupru, cărbune, energie geotermală, sare, sunt considerate bunuri care nu pot fi apropiate, dar care impun exploatarea în baza unei autorizări administrative prealabile⁷⁵.

În dreptul britanic, s-a considerat că odată ce controlul puțurilor de petrol a fost preluat de către companiile private, iar prețul este stabilit de economia de piață, domeniului petrolier nu i se mai aplică regulile dreptului public, „*întrucât ce era odată public a devenit privat*”⁷⁶, astfel că s-a constatat o diminuare a implicării administrației publice în chestiunile de interes public. Cu toate acestea, statul a creat diverse organisme pentru a reglementa activitatea companiilor privatizate petroliere, de unde rezultă că relația stat-companie s-a menținut într-o anumită măsură. În acest sens, chiar și companiile își doresc reguli fixate de stat pentru a rezista astfel concurenței străine și pentru a obține, prin presiune exercitată asupra guvernului, condiții contractuale mai favorabile.

Pe de altă parte s-a susținut că externalizarea contractuală a responsabilității serviciilor publice a condus la o situație care nu poate fi încadrată nici în dreptul public, nici în dreptul privat.

În Nigeria, Curtea Supremă s-a pronunțat în sensul că doar statul este proprietar asupra resurselor naturale, nu și guvernele locale.

În Papua Noua Guinee, deși comunitățile nu au astfel de drepturi, acestea se bucură de anumite drepturi raportate la beneficiile obținute de către concesionar, drepturi care sunt intitulate „*royalty benefits*”.

În cadrul **Concluziilor** tezei de doctorat, ne propunem să realizăm o rezultantă a celor mai relevante aspecte controversate și încă neelucidate în materia concesiunilor, prezentate pe larg în lucrarea de față. În dorința valorificării cercetării pe care am realizat-o cu ocazia elaborării prezentei teze de doctorat, am încercat ca, în această ultimă parte a lucrării, să creăm întrebări fără răspuns sau, din contră, generatoare de multiple răspunsuri, să conturăm adevăruri relative prin metode de investigație logico-juridică, și, în cele din urmă, să contribuim cu reflecții personale concrete și pe care le sperăm utile unor viitoare analize în domeniu.

Prin această teză de doctorat ne propunem să contribuim la o înțelegere mai deplină a contractului de concesiune din România, în raport cu cel specific altor state ale lumii, dar și în contextul noului cadru legislativ al Uniunii Europene. Urmărim să identificăm locul pe care

⁷⁵ Anita Rønne, *Public and Private Rights to Natural Resources and Differences in Their Protection (Drepturi de natură publică și privată asupra resurselor naturale și diferențe în protecția lor)*, Oxford University Press, 2010, p.66.

⁷⁶ Michael Taggart, *The Province of administrative Law*, Oxford, Hart Publishing, 1997, p.99.

acest contract îl ocupă în scenariul internațional actual, măcinat de tulburări economice, de presiuni financiare și de tendința de diminuare din ce în ce mai mare a importanței interesului general în atribuirea contractelor publice și în exercitarea dreptului de concesiune.

În vederea elaborării tezei de doctorat, au fost studiate diverse surse bibliografice, care au fost constituite din cărți și articole ale mai multor autori români și străini, dar și din legislație română, europeană și străină în materie, jurisprudență și alte informații vizualizate pe site-uri oficiale. În cele ce urmează, prezentăm o selecție a acestora.

I. **Tratate, cursuri monografii**

A. **Autori români**

1. **Andreșan-Grigoriu, Beatrice; Tudorel Ștefan**, *Tratatele Uniunii Europene*, Ed.Hamangiu, București, 2010;
2. **Apostol Tofan, Dana** – *Drept administrativ*, ediția a-II-a, vol.II, Ed.C.H.Beck, București, 2009;
3. **Apostol Tofan, Dana** – *Instituții administrative europene*, Ed.C.H.Beck, București, 2006;
4. **Apostol Tofan, Dana** – *Puterea discreționară și excesul de putere al autorităților publice*, Ed.All Beck, București, 1999;
5. **Adam, Ioan** – *Regimul juridic al dobândirii și înstrăinării imobilelor – terenuri și construcții*, Ed.Europa Nova, Lugoj, 1996;
6. **Adam, Ioan** – *Proprietatea publică și privată asupra imobilelor în România*, Ed.All Beck, București, 2000;
7. **Adam, Ioan** – *Drept civil. Drepturile reale principale*, ediția a-II-a, Ed.All Beck, București, 2005;
8. **Adam, Ioan** - *Drept civil. Obligațiile. Contractul, în reglementarea Noului Cod Civil*, Ed.C.H.Beck, 2011, București;
9. **Alexandru, Ioan** - *Drept administrativ european*, Ed.Universul Juridic, București, 2008;
10. **Avram, Iulian** - *Contractele de concesiune*, Ed.Rosetti, București, 2003;
11. **Bălan, Emil** - *Dreptul administrativ al bunurilor*, Ed.C.H.Beck, București, 2007;
12. **Bălan, Emil** - *Introducere în studiul domeniului*, Ed.All Beck, București, 2004;
13. **Bârsan, Corneliu** – *Drept civil. Drepturile reale principale*, Ed.All Beck, București, 2001;
14. **Beleiu, Georghe** - *Drept civil român*, ed.revizuită și adăugită, Casa de editură și presă „Șansa”, București, 1995;
15. **Bogasiu, Gabriela** - *Legea contenciosului administrativ*, ed.aII-a, comentată și adnotată cu legislație, jurisprudență și doctrină, Ed.Universul Juridic, București, 2014;
16. **Buzatu, Gheorghe** - *O istorie a petrolului românesc*, Editura Enciclopedică, București, 1998;
17. **Caraiani, Gheorghe; Dinu, Remus; Pricina, Lucian; Buzan, George Cristian; Ardelean Claudia** - *Managementul companiilor offshore din zonele libere*, Ed.Lumina Lex, București, 2002;
18. **Chelaru, Eugen** – *Circulația juridică a terenurilor (Exercitarea dreptului de proprietate publică)*, Ed.All Beck, București, 2000;
19. **Chelaru, Eugen** – *Curs de drept civil. Drepturile reale principale*, Ed.All Beck, București, 2000;
20. **Chelaru, Eugen** – *Administrarea domeniului public și a domeniului privat*, Ed.All Beck, București, 2005;
21. **Chiriac, Lucian** - *Drept administrativ. Activitatea autorităților administrației publice*, Ed.Hamangiu, București, 2011;
22. **Ciobanu, Alexandru-Sorin** - *Selecție de avize, decizii, hotărâri relevante ale Curții Constituționale*, Ed.Universul Juridic, București, 2012;
23. **Ciobanu, Alexandru-Sorin** - *Inalienabilitatea și imprescriptibilitatea domeniului public în dreptul român și în dreptul francez*, Ed.Universul Juridic, București, 2012;
24. **Ciobanu, Alexandru-Sorin** - *Aspecte specifice privind regimul domeniului public în România și în Franța*, Ed.Universul Juridic, București, 2012;

25. **Constantinescu, Mihai; Iorgovan, Antonie; Muraru, Ioan; Tănăsescu, Elelna Simina** - *Constituția României revizuită – comentarii și explicații*, Ed.All Beck, București, 2004;
26. **Cosma, Daniel-Marius** – *Cartea Funciară*, Ed.Hamangiu, București, 2007;
27. **Costin, Mircea** - *Marile instituții ale dreptului civil român*, Ed.Dacia, Cluj-Napoca, 1982;
28. **Deak, Francisc** – *Tratat de drept civil*, Ed.Actami, București, 1998;
29. **Dogaru, Ion; Sâmbrian, Teodor** – *Drept civil Român. Teoria generală a drepturilor reale*, vol.II, Ed.Europa, Craiova, 1996;
30. **Dogaru, Ion; Cercel, Sevastian** – *Dreptul civil. Teoria generală a drepturilor reale*, Ed.All Beck, București, 2003;
31. **Duculescu, Victor** - *Protecția Juridică a Drepturilor Omului*, Ed.Lumina Lex, București, 1994;
32. **Filipescu, Ion** – *Dreptul civil. Dreptul de proprietate și alte drepturi reale*, Ed.Actami, București, 1996;
33. **Filipescu, Ion; Filipescu, Andrei** – *Drept civil. Dreptul de proprietate și alte drepturi reale*, Ed.Universul Juridic, București, 2004;
34. **Hamangiu, Constantin** - *Codul General al României*, vol.XI-XII, Ed.Universala Alcalay&Co, București, 1926;
35. **Hamangiu, Constantin; Rosetti-Bălănescu; Băicoianu Alexandru** - *Tratat de drept civil*, vol.I, București, 1928;
36. **Iorgovan, Antonie** – *Tratat de drept administrativ*, vol.II, ediția a-IV-a, Ed.All Beck, București, 2005;
37. **Jugastru, Călina** – *Unitățile administrativ-teritoriale. Domeniul public, domeniul privat*, Ed.Argonaut, Cluj-Napoca, 2001;
38. **Mihălcescu, Ana-Maria** - *Parteneriatul public-privat*, Ed.Universul Juridic, București, 2013;
39. **Năstase, Adrian** - *Drepturile omului – religie a sfârșitul de secol*, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 1992;
40. **Negulescu, Paul** - *Tratat de drept administrativ*, vol.I, București, ed.a-IV-a, 1934;
41. **Pătulea, Vasile; Turianu, Corneliu** – *Dreptul de proprietate*, Ed. Rosetti, București, 2005;
42. **Podaru, Ovidiu** - *Drept administrativ. Dreptul administrativ al bunurilor*, vol.II, Ed.Hamangiu, București, 2011;
43. **Pop, Liviu**, *Dreptul de proprietate și dezmembrămintele sale*, Ed.Lumina Lex, București, 1996;
44. **Pop, Liviu** – *Dreptul de proprietate și dezmembrămintele sale*, Ed.Lumina Lex, București, 2001;
45. **Pop, Liviu; Harosa, Liviu Marius** – *Drept civil. Drepturile reale principale*, Ed.Universul Juridic, București, 2006;
46. **Preda, Mircea** - *Tratat elementar de drept administrativ român*, ediția a-II-a, Ed.Lumina Lex, București, 1999;
47. **Puie, Oliviu** - *Serviciile de utilitate publică*, Ed.Universul Juridic, București, 2012;
48. **Puie, Oliviu** - *Contractele administrative în contextul noului Cod Civil și al noului Cod de procedură civilă*, Editura Universul Juridic, București, 2014;
49. **Prisăcaru, Valentin** - *Tratat de drept administrativ român, Partea generală*, ed.a-II-a, revăzută și adăugită, Ed.All, București, 1996;
50. **Rarincescu, Constantin** - *Teoria serviciului public*, Ed.Cursurilor litografiate, 1941;
51. **Rarincescu, Constantin**, *Drept administrativ*, Universitatea din București, Ed.Emil Stancescu, București, 1926-1927;

52. **Stătescu, Constatin; Bârsan, Corneliu** – *Drept civil. Teoria generală a drepturilor reale* (Drepturile reale corespunzătoare dreptului de proprietate socialistă de stat), Tipografia Universității din București, București, 1980;
53. **Stoica, Valeriu** – *Drepturile reale principale*, vol.I, Ed.Humanitas, București, 2004;
54. **Săraru, Cătălin Silviu** - *Contractele administrative*, Ed.C.H.Beck, București, 2009;
55. **Tarangul, Erast Diti** - *Tratat de drept administrativ*, Ed.Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1944;
56. **Terzea, Viorel** – *Legile fondului funciar. Comentarii și explicații*, ediția a-III-a, Ed.C.H.Beck, București, 2009;
57. **Toma, Mircea** – *Drept civil. Drepturile reale*, Ed.Argument, București, 2000;
58. **Șerban, Dumitru-Daniel** - *Jurisdicția administrativă în materia achizițiilor publice (teză de doctorat)*, coordonator prof.univ.dr.Dana Tofan, București, 2012;
59. **Ungureanu, Ovidiu; Munteanu, Cornelia** – *Tratat de drept civil. Bunurile. Drepturile reale principale (Dreptul de administrare a bunurilor din proprietatea publică)*, Ed.Hamangiu, București, 2008;
60. **Vasile, Ana** - *La prestation des service publics par des agents privés*, Ed.All Beck, București, 2003;
61. **Vedinaș, Verginia; Ciobanu, Alexandru** - *Reguli de protecție domeniială aplicabile unor bunuri proprietate privată*, Ed.Lumina Lex, București, 2001.

B. Autori străini

62. **Aghion, Philippe; Quesado, Lucia** – *The Natural Resource Trap : Private Investment Without Public Commitment*, Massachusetts Institute of Technology, MIT Press, 2010;
63. **Alramahi, Moe** - *Oil and Gas Law in the UK*, Ed.Bloomsbury Professional Ltd, West Sussex, 2013;
64. **Arbousset, Hervé** - *Droit administratif des biens: Domaine de personnes publique, Expropriation pour cause d'utilité publique, travaux publiques*, Ed.Studyrama, Paris, 2007;
65. **Aubry, Charles ; Rau Charles** – *Cours de Droit Civil Français* (Chapitre II – Des restrictions apportées dans l'intérêt public à l'exercice du droit de propriété), Quatrième Edition, Marchal&C Imprimeurs, Paris, 1869;
66. **Auby, Jean-Marie; Ducos-Ader, Robert** - *Droit administratif*, 4ème edition, Dalloz, Paris, 1977;
67. **Auby, Jean-Marie; Bon, Pierre; Auby, Jean-Bernard; Terneyre, Philippe** - *Droit administratif des biens*, Ed.Dalloz, a-6-a ediție, Paris, 2011;
68. **Bildemann, Kirsten** - *Production-Sharing Agreements - An Economic Analysis*, Oxford Institute for Energy Studies, 1999;
69. **Bonnard, Roger** – *Précis de Droit Administratif* (Chapitre II – Les Droits publics subjectifs), R.Pichon et R.Durand-Anzias, Administrateurs, Deuxième Edition, Paris, 1940;
70. **Bradley, A.W.; Ewing, K.D.** - *Constitutional and Administrative Law*, a XIV-a ediție, Ed.Pearson Longman, Londra, 2007;
71. **Bréchon-Moulens, Christine; Llorens, François; Bazex, Michel** - *La concession de service public face au droit communautaire*, Sirey, Paris, 1992;
72. **Bret-Rouzeau, Nadine; Favennec, Jean-Pierre** - *Oil and Gas Exploration and Production: Reserves, costs, contrats*, a-3-a ediție, Ed.Technip, Paris, 2011;
73. **Carbonero Gallardo, José Miguel** - *Teoría y práctica para la gestión de los servicios locales*, Ed. La Ley, Wolters Kluwer, Madrid, 2010;
74. **Chevalier, Jacques** - *Le service public. Que sais-je*, Presses Universitaires de France, Paris, 1987;

75. **Chiti, Edoardo; Mattarella, Bernardo Giorgio** - *Global Administration Law and EU Administrative Law Relationships. Legal Issues and Comparison*, Editura Springer, 2011;
76. **Craig, Paul; de Búrca, Gráinne** - *Dreptul Uniunii Europene*, ed.a-IV-a, Ed.Hamangiu, București, 2009;
77. **Daintith, Terence** - *The Rule of Capture: The Least Worst Property Rule for Oil and Gas*, Oxford University Press, 2010;
78. **Delmon, Jeffrey** - *International Project Finance and Public Private Partnerships*, Kluwer Law International, 2010;
79. **Dufau, Jean** - *Le Domain public*, Ed.Moniteur, Paris, 1977;
80. **Duguit, Leon** - *Traité de droit constitutionnel*, vol. 3, Paris, 1923;
81. **Dupuis, Georges; Guédon, Marie-José; Chrétien, Patrice** - *Droit administratif*, 12e edition, Sirey, Paris, 2011;
82. **Dussault, René; Borgeat, Louis** - *Traité de droit administratif*, vol.2, Presses Université Laval, 2eme édition, 1986;
83. **Filer, Colin** - *International and Comparative Mineral Law and Policy*, Ed. Kluwer International Law, Haga, 2005;
84. **De Forges, Jean Michel** - *Droit administratif*, Presses Universitaires de France, Paris, 1991;
85. **Foucauld, Jean Baptiste** - *Services publics. Questions d'avenir*, Ed.Odile Jacob, Paris, 1995;
86. **García de Enterría, Eduardo; Fernández, Tomás-Ramón** - *Curso de derecho administrativo* - a-XV-a ediție, Ed.Thomson Reuters, 2013;
87. **Gaudemet, Yves** - *Droit administratif*, 19e edition, LGDJ, Paris, 2010;
88. **Georges, Philippe**, *Droit public*, 10ed., Dalloz, Paris, 1996;
89. **Goodnow, Frank Johnson** - *Comparative Administrative Law*, New York, 1897, Ltd.Clark, New Jersey, 2005;
90. **Gray, John Andrew** - *Forest Concession Policies and Revenue Systems: Country Experience and Policy Changes for SuStainable Tropical Forestry* - World Bank Publications, Washington DC, 2002;
91. **Hammer, Ulf** - *Models for State Ownership on the Norwegian Continentat Shelf Property*, Oxford University Press, 2010;
92. **Hauriou, Maurice** - *La gestion administrative: Étude Théoretique de droit administratif*, Librairie de la Société du Recueil Général des Arrêts, Paris, 1899;
93. **Hauriou, Maurice** - *Précis de droit administratif*, Sirey, Paris, 1927;
94. **Hegel, Georg Wilhelm Friedrich** - *Principiile filosofiei dreptului*, Ed.IRI, București, 1996;
95. **Herling, David; Ann Lyon**, *Briefcase on Constitutional and Administrative Law*, a-IV-a ediție, Cavendish Publishing, Londra, 2004;
96. **Hults, David** - *PDVSA from Independent to Subservience*, Cambridge University Press, 2010;
97. **Jordan, Constantin** - *The Romanian Oil Industry, Mid-European Studies*, Center of the Free Europe Committee, New York University Press, 1955;
98. **Laubadere, André de** - *Droit administratif general*, E.Librairie générale de droit et de jurisprudence, vol.I, E.J.A., Paris, 1999;
99. **Laubadere, André de; Venezia, Jean-Claude; Gaudemet, Yves** - *Droit administratif des biens*, vol.I, Ed.Librairie générale de droit et de jurisprudence E.J.A., Paris, 1999;
100. **Libchaber, Rémy** - *La recodification du droit de biens*, Ed.Dalloz-Juris classeur, 2004;
101. **Longly, Diane; James, Rhonda** - *Administrative Justice. Central Issues in UK and European Administrative Law*, Cavendish Publishing Limited, London, Sydney, 1999;

102. **Lopez, Leslie** - *Petronas – reconciliation tensions between company and state*, Cambridge University Press, 2010;
103. **Lowe, S. John** - *Oil and Gas Law in a nutshell (Dreptul petrolului și gazului pe scurt)*, West Publishing Company, a 2-a ediție, Minnesota, 1983;
104. **Maxwell, Richard; Martin, Patrick; Kramer, Bruce** - *Cases and Materials on the Law of Oil and Gas*, New York Foundation Press, 2002;
105. **Menéndez Menéndez, Adolfo** - *Comentarios a la nueva Ley 13/2003, de 23 de Mayo, reguladora del contrato de concesión de obras públicas*, Ed.Thomson Civitas, 2003;
106. **Mc.Harg, Aileen; Barton, Barry; Bradbook, Adrian; Godden, Lee** - *Property and the Law in Energy and Natural Resources*, Oxford University Press, 2010;
107. **De Oliveira, Adilson** - *Brazil's Petrobras: Strategy and Performance*, Oxford University Press, 2010;
108. **Quant, B. William**, *Saudi Arabia in the 1980s*, The Brookings Institution, Washington D.C., 1981;
109. **Quin, Claude; Jeannot, Gilles** - *Un service public pour les européennes*, La documentation Française, Paris, 1997;
110. **Pelloux, Robert** - *La notion de doménialité publique depuis la fin de l'Ancien Régime*, Thèse de doctorat, Grenoble, 1932;
111. **Pearton, Maurice** - *Oil and Romanian State*, Clarendon Press, Michigan, 1971;
112. **Pizanty, Mihail** - *Petroleum in Romania: A General review of the Economic, Statistical and Juridical Situation*, Institutul Economic Românesc, București, 1930;
113. **Planiol, Marcel ; Ripert, Georges** – *Traitée Elémentaire de Droit Civil (Chapitre II - Analyse des droits du propriétaire – Cas ou la propriété est inaliénable)*, tome premier, R.Pichon et R.Durand-Anzias, Administrateurs, Paris, 1939;
114. **Pouchain, Adriano de Castro** - *A naturiza jurídica da concessão de lavra mineral no Brasil* (monografie - lucrare de licență), Universitatea din Brasil, p.11, http://bdm.unb.br/bitstream/10483/3552/1/2011_AdrianodeCastroPouchain.pdf;
115. **Poulet, Nadine, Leclerc, Gibot**, *Droit administratif: sorces, moyens, contrôles*, 2eme ed., Bréal Ed., 2007;
116. **Raymundie, Olivier** - *Gestion déléguée des service publiques en France et en Europe*, Ed. Le Moniteur, Paris, 1995;
117. **René, Chapus** - *Droit administratif general* - Montchrestien, Paris, 4e edition, tome I, 1988;
118. **René, Chapus** – *Droit Administratif Général* (tome 2 – Domaine public), 15e edition, Montchrestien Editeur, Paris, 2001;
119. **Ricci, Jean-Claude** - *Droit administratif*, a-IV-a ediție, Ed.Hachette Supérieure, 1996;
120. **Richer, Laurent** - *Droit de contrats administratifs*, a-V-a ediție, Ed.L.G.D.J., Paris, 2006;
121. **Rivero, Jean** - *Droit administratif*, 12ème éd, Dalloz, Paris, 1987;
122. **Rivero, Jean; Waline, Jean** - *Droit administratif*, 17 edition, Dalloz, Paris, 1998;
123. **Rønne, Anita** - *Public and Private Rights to Natural Resources and Differences in Their Protection?*, Oxford University Press, 2010,
124. **Rousset, Michel; Rousset, Olivier** - *Droit administratif*, Presses Universitaire de Grenoble, a-XX-a ediție, 2004;
125. **Schwartz, Bernard** - *French Administrative Law and the Common-Law World*, The Lawbook Exchange, Ltd.Clark, New Jersey, 2006;
126. **Taggart, Michael** - *The Province of administrative Law*, Oxford, Hart Publishing, 1997;
127. **Yanko Marcius de Alincar Xavier** - *Legal Models of Petroleum and Natural Gas Ownership in Brazilian Law*, Oxford University Press, 2010;

128. ***, *Recueil de textes et documents du XVIIIe siècle á nos jours*, Centre National de Documentation Pédagogique, Paris, 1989;
129. ***, *Le Code Civil 1804-2004: Livre de bicentenaire*, Ed. Dalloz-Juris classeur, 2004.

II. Studii, articole, alte surse

A. Autori români

129. **Adam, Ioan** – *Noțiunea și natura domeniului public, domeniului privat și proprietății private*, Revista Dreptul nr.8/1994, p.28-34;
130. **Albu, Emanuel** – *Contractele administrative. Regimul juridic reglementat de Legea nr.554/2004. Aspecte teoretice și jurisprudențiale*, Revista de drept comercial nr.10/2011, p.100-109;
131. **Albu, Emanuel** - *Comentariu asupra Deciziei nr.3576/15.07.2010 a ICCJ, Secția de contencios administrativ și fiscal*, în Revista de Drept Comercial nr.10/2010, p.110-112;
132. **Albu, Emanuel** - *Contracte administrative. Achiziții publice și contenciosul administrativ*, Revista Curierul Judiciar nr.1/2007, p.65-79;
133. **Alexandru, Ioan** - *Considerații teoretice privind parteneriatul public-privat*, Revista de Drept Public nr.1/2004, p.27-34;
134. **Apostol Tofan, Dana** - *Regimul juridic aplicabil concesiunii, cu specială privire asupra concesiunii bunurilor publice*, în lucrarea *Liber amicorum Nicolae Popa*, Ed.Hamangiu, București, 2009, p.169-189;
135. **Apostol Tofan, Dana** – *Aspecte controversate privind regiile autonome în raport cu legislația după 1990*, Revista Dreptul nr.4/2000, p.21-29;
136. **Apostol Tofan, Dana** - *Le Partenariat public privé*, Analele Universității București, nr.II/2005, p.49-57;
137. **Apostol Tofan, Dana** – *Corelația proprietate publică-domeniul public, potrivit Constituției și legislației în vigoare (I)*, Revista Juridica nr.11-12/2000, p.455-463;
138. **Apostol Tofan, Dana** – *Corelația proprietate publică-domeniul public, potrivit Constituției și legislației în vigoare (II)*, Revista Juridica nr.1/2001, p.1-7;
139. **Apostol Tofan, Dana** - *Organizarea administrației publice românești în context european*, Revista de Studii de Drept Românesc, an 20 (53) nr.1-2, București, ianuarie – iunie 2008, p.127-181;
140. **Apostol Tofan, Dana** - *Regimul juridic aplicabil proprietății publice. Implicații în activitatea autorităților administrației publice*, Analele Universității București, seria Drept, nr.2012-I, Ed.C.H.Beck, București, p.12-31;
141. **Belu Magdo, Monna Lisa** - *Contractul de concesiune privind bunurile proprietate publică*, Revista de Drept Comercial nr.12/2007, p.7-19;
142. **Cazan, Gheorghe** - *Dilema autorității contractante: concesiune sau PPP?*, prelegere susținută în cadrul Conferinței Internaționale privind PPP, București, 27 septembrie 2011;
143. **Cazan, Gheorghe** - *Adaptarea la specificul național în procesul de transpunere*, discurs susținut în cadrul dezbaterilor Conferinței „Reforma legislației europene a achizițiilor publice”, 15 mai 2014, București;
144. **Chelaru, Eugen** – *Drepturile societăților comerciale având capital de stat asupra terenurilor pe care le dețin*, Revista Dreptul nr.9/1998, p.18-28;
145. **Chelaru, Eugen** – *Impactul revizuirii Constituției asupra regimului juridic al proprietății*, Revista Dreptul nr.2/2004, p.5-13;
146. **Chelaru, Eugen** - *Despre dreptul real de concesiune*, Revista Română de Drept privat nr.2/2008, p.30-48;
147. **Ciobanu, Alexandru Sorin** – *Regimul juridic aplicabil dreptului de administrare a bunurilor proprietate publică*, Revista de drept public nr.4/2007, p.111-129;

148. **Ciobanu, Alexandru Sorin** – *Relevanța vechiului drept francez în procesul de formare a principiului inalienabilității domeniului public*, Revista de Drept Public nr.3/2009, Ed.C.H.Beck, București, 2009, p.19-28;
149. **Ciobanu, Alexandru Sorin** – *Problema inalienabilității bunurilor domeniiale în lumina „legislației revoluționare” și a Codului civil francez din 1804*, Analele Universității București, seria Drept, nr.2009-IV, Ed.C.H.Beck, 2009, București, p.24-33;
150. **Ciobanu, Alexandru-Sorin** - *Efectele directivelor privind achizițiile publice și concesiunile în dreptul național* – discurs prezentat în cadrul Conferinței „Reforma legislației europene a achizițiilor publice”, 15 mai 2014, București;
151. **Cojocaru, Aspazia** – *Discuții privind noțiunile de proprietate publică și proprietate privată a statului sau a unităților administrativ-teritoriale*, Revista Dreptul nr.11/1998, p.42-46;
152. **David, Sorin** - *Contractul de concesiune*, Revista Dreptul nr.9/1991, p.36-52;
153. **Ponea, Calotă; Dănișor, Diana Domnica** – *Considerații asupra dreptului de administrare ca drept real principal*, Revista Științe Juridice, p.74-81;
154. **Filipescu, Ion** - *Domeniul public și domeniul privat al statului și unităților teritorial-administrative*, Revista Dreptul nr.5-6/1994, p.75-82;
155. **Frentescu, Laurian** - *Noțiunile de domeniu public și domeniu privat al statului. Conținut și regim juridic*, Revista Dreptul nr.10-11/1993, p.41-47;
156. **Giurgiu, Liviu** - *Considerații în legătură cu domeniul public*, Revista Dreptul nr.8/1995, p.34-42;
157. **Gherghina, Simona** - *Discuții referitoare la contribuția în bunuri a partenerului public la proiectele de parteneriat public-privat potrivit legislației române actuale*, Revista Dreptul nr.4/2012, p.151-165;
158. **Gherghina, Simona** - *Limitele utilizării garanțiilor publice indirecte în finanțarea investițiilor publice*, AUB, 2012-I, seria Drept, p.46-58;
159. **Gherghina, Simona; Sebeni, Aladar** - *Efectele și încetarea contractului de concesiune*, Revista Dreptul nr.11/1999, p.3-22;
160. **Godeanu, Teodor, Narcis** - *Teren aparținând domeniului public. Contract de arendare. Competența materială în caz de situații litigioase în legătură cu acest contract*, Revista Dreptul nr.11/2006, p.168-171;
161. **Guiu, Mioara Ketty** – *Reprezentarea statului în acțiuni având ca obiect bunuri proprietatea acestuia*, Dreptul nr.1/1997, p.64-97;
162. **Isăilă, Mărioara** - *Contract de concesiune încheiat de Agenția Domeniilor Statului. Natura litigiului. Instanța competentă*, Revista de Drept Comercial nr.5/2007, p.85-88;
163. **Lazăr, Ioan; Ladanyi, Arpad** – *Condiția prealabilă de intabulare a dreptului de proprietate asupra proprietăților imobiliare care formează obiectul proprietății publice, în vederea efectuării actelor de dispoziție*, Revista Dreptul nr.9/2009, p.105-118;
164. **Micu, Cătălin** - *Unele aspecte privind legislația concesiunilor și achizițiilor publice*, Revista română de drept al afacerilor nr.2/2008, p.114-121;
165. **Murzea, Cristinel** - *Jus Sepulcri – între tradiție și modernitate*, Revista de Științe Juridice nr.2/2012, Ed.Universul Juridic, Craiova, p.83-92;

B. Autori străini

166. **Adedolapo A.Akinrele San**, *Transparency in the Nigerian oil and gas industry (Transparență în industria nigeriană petrolieră și a gazelor naturale)*, Journal of Energy Law & Energy, vol.7, nr.3, p.220-235;

167. **Ayoub M. Al-Jarbou** - *Administrative Contracts under Saudi Arabian Law (Contractele administrative reglementate de legea Arabiei-Saudite)*, Public Contract Law Journal, Chicago, nr.1/2011, p.75-89;
168. **Barton, Robin** - *Social Services of General Interest: The Case for Greater Harmonisation of the Competition and Public Procurement Rules (Serviciile sociale de interes general: cazul unei mari armonizări a reglementărilor concurențiale privind achizițiile publice)*, European Law Review, nr.37/2012, Thomson Reuters, p.584-605;
169. **Bovis, Christopher** - *The challenges of public procurement reform in the single market of the European Union (Provocări al reformei achiziției publice în cadrul pieței unice a Uniunii Europene)*, ERA Forum (2013) vol.14, nr.1, Springer, 2013, p. 35-57;
170. **Braconnier, Stéphane** - *La typologie des contrats publics d'affaires, face à l'évolution du champ d'application des nouvelles directives*, AJDA nr.15/2014, Ed.Dalloz, Paris, p.832-844;
171. **Braconnier, Stéphane** - *Public Procurement by the European Union Institutions (Achizițiile publice ale instituțiilor Uniunii Europene)*, <http://www.europarl.europa.eu/studies>, Bruxelles, 2011;
172. **Braconnier, Stéphane** - *La nouvelle directive communautaire sur les concessions*, Bulletin Juridique des Contrats Publics, <http://droit-des-contrats-publics.eff.fr/2013/09/23/la-nouvelle-directive-communautaire-sur-les-concessions/>;
173. **Braga, Luciana Palmeira; Thiago Neves Campos** - *A comparative study of bidding models adopted by Brazil, Peru, Colombia and Uruguay for granting petroleum exploration and production rights (Studiu comparativ al modelelor de atribuire adoptate de Brazilia, Peru, Columbia și Uruguay pentru acordarea drepturilor de explorare și producție petrolieră)*, Journal of Energy Law & Business, vol.5, nr.2, Oxford University Press, 2012, p.94-112;
174. **Braga, Luciana Palmeira; Szklo, S. Alexandre** - *The recent regulatory changes in Brazilian petroleum exploration and exploiting activities (Modificări legislative recente în activitățile braziliene de explorare și exploatare petrolieră)*, Journal of Energy Law & Business, vol.7, no.2, Oxford University Press, 2014, p.120-139;
175. **Brenet, François** - *L'exception de coopération entre entités appartenant au secteur public dans les nouvelles directives*, AJDA nr.1/2014, Ed.Dalloz, Paris, p.848-854;
176. **Childs, C.C. Thomas** - *Update on Lex Petrolea: The continuing development of customary law relating to international oil and gas exploration and production (Actualizarea Lex Petrolea: Evoluția dreptului cutumiar referitor la explorarea și producția internațională petrolieră și de gaz)*, Journal of World Energy Law&Business, vol.4, nr.3, Oxford University Press, 2011, p.214-259;
177. **Dyens, Samuel** - *La Proposition de Directive „Concessions” et la loi „Sapin” sont-elles fondamentalement compatibles?*, AJ Colectivités Territoriales, 2012, p.604-612;
178. **Drimmer, Jonathan** - *Human rights and the extractive industries*, Journal of Law Energy & Business vol.3, nr.2/2010, Oxford, 2010, p.121-139;
179. **Freire, William** - *Legal regime for mineral resources in Brazilian law: Brazilian constitutional regime and exploitation of mineral wealth (Regimul juridic al resurselor minerale în legea braziliană: regimul constitutional brazilian și exploatarea bogățiilor minerale)*, Revista Juridica, vol.9, nr.84, aprilie-mai 2007, http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/revista/Rev_84/artigos/WilliamFreire_rev84.htm;
180. **Gaffey, David W.** - *Outsourcing Infrastructure: Expanding the use of Public-Private Partnerships in the United States (Externalizarea infrastructurii)*, Public Contract Law Journal nr.2/2010, Chicago, p.351-373;

181. **García-Castrillón, Carmen Otero** - *Reflections of the law applicable to international oil contracts (Reflecții cu privire la legea aplicabilă contractelor petroliere internaționale)*, Journal of Energy Law & Business, vol.6, nr.2, 2013, p.129-162;
182. **Guglielmi, Gilles** - *La modèl française de la concesssion: conquête ou concurrence?*, <http://www.guglielmi.fr/IMG/pdf/TableRondeConcess.pdf>, p.1-5;
183. **Hardner, Jared J; Rice, Richard** - *Rethinking Forest Resource Use Contracts in Latin America*, studiu efectuat de Inter-American Development Bank, Washington D.C., 1996, <https://enet.iadb.org/webdocs/>
184. **Hartlev, Kristian; Mortin Wahl Liljenbøl**, *Changes to Existing Contracts under the EU Public Procurement Rules and the Drafting of Review Clauses to Avoid the Need for a New Tender*, *Public Procurement Law*, Public Procurement Law Review, nr.2/2013, Sweet&Maxwell, Regatul Unit, p.51-73;
185. **Johnson, Peter; Shedding, Lode**: *A Case Study of the Economic Benefits to the Landowners, the Provincial Government and the State from the Porgera Gold Mine*, Institutul Național de Cercetare Papua Noua Guinee, 2012, p.1-125, www.nri.org.pg/publications;
186. www.legisplus.eu
187. <http://www.gao.gov>
188. www.fppetrolgaze.ro
189. www.uncitral.org
190. www.eur-lex.europa.eu
191. www.eipa.eu
192. www.reneual.eu
193. www.mhag.com.br
194. www.planalto.gov.br
195. www.acad.ro
196. www.rmgc.ro
197. <http://www.opec.org>
198. <http://www.petrom.com>
199. <http://www.namr.ro>